

Om avvikelser, gränser och marginaler
– en festskrift till Birgitta Svensson

Charlotte Hyltén-Cavallius, Karin S. Lindelöf, Pia Lundahl (red.)

Stockholms
universitet

Om avvikelser, gränser och marginaler

– en festskrift till Birgitta Svensson

Charlotte Hyltén-Cavallius, Karin S. Lindelöf, Pia Lundahl (red.)

©Författarna, Stockholm 2008

ISBN 978-91-633-3694-2

Tryckt i Sverige av US-AB, Stockholm 2008

Distributör: Etnologiska avdelningen, Stockholms universitet

Till Birgitta

Innehåll

Inledning	
<i>Charlotte Hyltén-Cavallius, Karin S. Lindelöf, Pia Lundahl</i>	8
Dagens etnologi – kul eller viktig? <i>Pia Lundahl</i>	11
Trädgårdspolitiska utmaningar <i>Katarina Saltzman</i>	17
Stadens hus och människor <i>Klas Ramberg</i>	24
Gränsöverskridare i centrum. Om stadslivsundersökningar i Berlin och Stockholm kring sekelskiftet 1900 <i>Beate Feldmann</i>	28
Att införliva marginalerna <i>Anja Petersen</i>	33
Döda ting – levande berättelser <i>Anna Maria Claesson</i>	35
För klykor och klädnypor – textila spår i marginalen <i>Marianne Larsson</i>	38
Gränser i barns vardag. Några reflektioner kring kön och barndom i dagens Storstockholm <i>Charlotte Hyltén-Cavallius</i>	44
När allt faller på plats. Om diagnoser och identitet <i>Helena Hörnfeldt</i>	51
Ideologin om det goda hemmet – och dess konsekvenser <i>Eva M. Karlsson</i>	56
Europeisk och jämförande. Om gränsöverskridande etnologi och maktbemängda villkor <i>Karin S. Lindelöf</i>	62
Bibliografi <i>Birgitta Svenssons publikationer vid etnologiska institutionen/avdelningen vid Lunds och Stockholms universitet samt Nordiska museet.</i>	68

Inledning

Charlotte Hyltén-Cavallius, Karin S. Lindelöf, Pia Lundahl

Den här boken är en festskrift till Birgitta Svensson, innehavare av den Hallwylska professuren i etnologi vid Nordiska museet och Stockholms universitet, med anledning av hennes 60-årsdag. Det är en hyllning till en orädd, kunnig och karismatisk akademiker, som har varit betydelsefull för många etnologer, kulturhistoriker, landskapsforskare och andra, både genom sina texter och i personliga möten. För några av oss har Birgitta Svensson haft extra stor betydelse – det är vi som har eller har haft förmånen att vara hennes doktorander. Utdrag ur våra avhandlingsförord ger en fingervisning om den handledning, med ett engagemang utöver det vanliga, som Birgitta Svensson har bistått med:

Först och främst vill jag rikta ett varmt tack till Birgitta Svensson som handlett mig genom avhandlingsarbetet. Birgitta har varit min främsta rådgivare och min skarpaste kritiker. Med stor entusiasm har hon gett sig i kast med att ömsom uppmuntra och ömsom nagelfara mina texter så snart jag bett om råd och synpunkter. (Saltzman 2001:8)

Med en aldrig sinande kraft har Birgitta både stöttat och utmanat mig under de här sista åren av avhandlingsskrivandet. Din kritiska blick har tvingat mig att bli tydligare, skärpa mina argument och renodla yviga texter. Tack Birgitta för att du alltid har funnits där! (Hyltén-Cavallius 2007:9)

Min handledare Birgitta Svensson, professor vid Nordiska museet och Stockholms universitet, har väglett mig genom universitetsvärlden och avhandlingsarbetet på ett alldeles fantastiskt sätt. Tack för tuffa utmaningar, för allt rådbråkande av manus, för den generösa tid du har lagt ned och för alla konstruktiva och positiva ord på vägen! (Larsson 2008:7)

Förordsgenrens välkända formuleringar till trots, här framträder en ovanligt innerlig bild av en handledares engagemang, närvaro och stöd – ett engagemang som för övrigt även gett avtryck i många andra doktoranders arbeten, inte bara hos de ”egna”. Denna generositet med sin kunskap, sitt intresse och sin tid vill vi – tidigare och nuvarande doktorander – tacka Birgitta Svensson

för med denna bok. Vi är elva etnologer, forskarutbildade i Lund och Stockholm, som alla på olika sätt starkt har påverkats av henne. Bidragen i boken är en samling essäer – vissa mer lika vetenskapliga artiklar, andra mer av debattinlägg – som både representerar oss som individuella forskare, samtidigt som våra ämnen, perspektiv, fält och tankar på olika sätt också speglar Birgitta Svenssons intresseområden. Vi hoppas att texterna kan bidra till förnyade diskussioner om en rad frågor som vi tror är viktiga för svensk etnologi idag och i framtiden.

Artiklarna handlar på olika sätt om makt – om avvikelser, gränser och marginaler. Detta är områden som Birgitta Svensson har varit föregångare på inom svensk etnologi, inte minst genom sin konsekventa användning av Foucault och andra politiskt intresserade teoretiker på etnologiska studieobjekt. I sina studier av kriminella, identitetsformering, tattare, borgerliga biografier eller landskap har Birgitta Svensson tydliggjort närvaron av makt såväl som motstånd och därmed hur till synes naturliga fenomen i själva verket alltid är politiskt laddade.

Med samma självklarhet som Birgitta Svensson intresserat sig för makt och politik har hon också arbetat med frågor om kön och feministisk teori. Genom sitt intresse för kulturhistoria, kulturarv och landskapsforskning har hon ofta befunnit sig i mansdominerade sammanhang, både numerärt och kulturellt, där hennes feministiska ingångar har varit viktiga. Även när hennes studieobjekt inte primärt varit kön/genus, har hennes feministiska blick på etnologisk forskning, utbildning och infrastruktur alltid varit närvarande. Birgitta Svensson har därigenom varit en föregångare och pionjär som tillsammans med en handfull kollegor krattat manegen för efterkommande forskare, doktorander och studenter för vilka genusaspekter är omöjliga att bortse ifrån, oavsett vad man väljer att studera.

I dag när genus lyfts fram som en kärnkompetens i de flesta etnologiska institutioners självbeskrivningar, när etnologilektorat med genusprofil utlyses och när det hålls kurser i feministisk kulturteori på såväl grund- som forskarnivå, tycks feministiska perspektiv vara självklara. Men frågan är om kön- och maktanalyserna verkligen har den starka ställning inom ämnet som vi gärna tänker oss. Eller är feministisk etnologi i själva verket en verksamhet i marginalen som fortfarande uppfattas som avvikande i förhållande till ”riktig” etnologi? Är de inkluderande formuleringar som numera ofta ligger i var etnologs mun inte mer än en läpparnas bekännelse? En insikt om att det ”ser bra ut” att visa sig medveten om kvinnor såväl som andra som är ”anorlunda”, t ex bögar och invandrare. Ibland verkar det nästan så. Ett slags välvillig kvotering i trevlighetsforskningens tjänst, lite som Socialdemokraternas slogan i valet 2006: Alla ska med!

Kan det vara så att vårt ämne fortfarande domineras av en patriarkal struktur – både vad det gäller tjänstestrukturer, forskningsområden och vad som räknas som legitim kunskap? Den ”nya etnologin” så som den formulerades i slutet av 1960-talet tycks i det avseendet följa samma gamla mall som den tidigare folklivsforskningen där mannen utgjorde fokus – normen – medan kvinnorna uppmärksammades som ett komplement till hans sysslor och intressen. I så fall är det bara villkoren för vad som är möjligt att säga, eller vad som är svårt att inte säga, som har ändrats.

”Det finns en särskild plats i helvetet för kvinnor som inte hjälper varandra”, lär Madeleine Albright ha yttrat vid ett tillfälle. Dessvärre finns det många sammanhang och arenor där kvinnor aktivt och passivt underblåser patriarkala strukturer. Detta gäller sorgligt nog även för svensk etnologi. Av den anledningen är Birgitta Svenssons och andra feministiska professorers värv av största betydelse för vårt ämnes utveckling. Vill vi ha förnyelse och förändring av maktstrukturerna inom svensk etnologi – av vilka som får tjänster och vilka forskningsområden som tilldelas resurser och prestige – är det dessa kvinnors fotspår vi ska följa.

Birgitta Svensson är en viktig person för både dagens och morgondagens etnologi. Vi är glada att hon ännu har många yrkesverksamma år kvar för möten, seminarier, artiklar och handledning. Föreliggande samling texter är exempel på hur några etnologer inspirerats och påverkats av sådana möten och diskussioner med Birgitta och hur vi vill vara med och förvalta, utveckla – och kanske också utmana – etnologin i dag och imorgon.

Dagens etnologi – kul eller viktig?

Pia Lundahl

Likt många andra ämnen på universitet är etnologiämnet idag i kris. Studenterna är få, forskningsanslagen uteblir och flera institutioner klarar inte längre att stå på egna ben utan slås samman med andra. I början på 1990-talet var läget ett annat. Etnologiämnet stod fortfarande högt i kurs bland studenter och anslagsgivare. På femton år har något hänt, frågan är vad? Säkert har många faktorer både inom och utom ämnet bidragit till den dystra utvecklingen. I det följande driver jag dock tesen att krisen bland annat har att göra med att ämnet inte längre är en kritisk och tankeväckande röst i samhällsdebatten. Låt mig börja med en tillbakablick och några illustrationer av den etnologi som ännu var aktuell i början på 1990-talet. I första numret av *Kulturella Perspektiv* 1992 skrev till exempel Billy Ehn:

Att studera kultur kan inte begränsas till att förstå det främmande och annorlunda eller till att relativisera livet i det egna samhället. Ett kulturellt perspektiv innebär också att ifrågasätta etablerade och dominerande synsätts giltighet, lika väl som att artikulera dolda och nedtystade verklighetsuppfattningar. Makt, underordning och motstånd är här centrala teman (1992:7).

Året efter kom antologin *Etnologiska visioner* (1993) där liknande tankegångar återfinns. Mats Lindqvist avslutar till exempel sin artikel med en förhoppning om att:

... den framtida etnologin fortsätter att vara det gissel för makten som den presenterat sig som framför allt under 1980-talet. När jag talar om makt menar jag hegemoni och auktoritet i mycket bred mening, som varje utsaga och föreställning vilken gör anspråk på att vara slutgiltig sanning (1993:101).

Beatriz Lindqvist går i samma antologi ett steg vidare då hon talar om att etnologin kan ifrågasätta själva ”premisserna för det egna tänkandet”:

Vedertagna sanningar synas i sömmarna och framstår som människoskapande system av idéer med en egen historisk och samhällelig förankring. Implicit i det finns möjligheten att samhället som det ser ut kan förändras i sina grundvalar (1993:244).

Seminariet i samhället – samhället i seminariet

Hur praktiseras då dessa visioner idag? De flesta kan nog urskilja vad som utmärker just deras forskarseminarium, till exempel vilka begrepp som används, vilka namn som ”släpps” eller vilken kritik som ständigt utbyts mellan olika perspektiv och positioneringar. Det finns ofta också bestämda sätt att uttrycka och värdera projekt, problemformuleringar, material eller tillvägagångssätt där återkommande värdeord kan ses som institutionstypiska. Från min tid på Etnologen i Lund minns jag att ord som ”spännande”, ”överbaskande”, ”kittlande” och ”kul” ofta återkom. Diskussionerna handlade till exempel påfallande ofta om hur något kunde göras mer spännande eller hur författarna kunde väcka läsarens nyfikenhet. I detta sammanhang var det uppenbart en vetenskaplig målsättning att försöka överraska och kittla läsaren. Till och med när en utifrån kommande forskare besökte institutionen och presenterade sitt avhandlingsprojekt, som berörde våldtäkt, efterlyste en lundaetnolog en ingång till projektet som gjorde läsaren nyfiken och läsningen mer spännande.

Upptagenheten med att skapa ”spännande”, ”överbaskande”, ”kittlande” och ”kul” texter kan på ett sätt uppfattas som att formen ansågs viktigare än innehållet, eller som att läsarens upplevelse var intressantare än att forskaren hade något att säga med sin studie. Intresset för ”spännande”, ”överbaskande”, ”kittlande” och ”kul” texter medförde oundvikligen, om än kanske oavsiktligt, också ett minskat intresse för att ifrågasätta etablerade och dominerande ordningar i samhället. Detta ointresse kan förstås inte bara förklaras med ett lundsiskt intresse för det stilistiska och inte heller ses som enbart signifikant för seminariemiljön i Lund. Ett allt större ointresse för generella maktförhållanden måste givetvis kopplas till en allmän samhällsförändring, där olika fenomen avpolitiserats och istället reducerats till frågor om individuella upplevelser. Eller annorlunda uttryckt, den upptagenhet med *upplevelser* som utmärker dagens etnologi kan ses mot bakgrund av samhällets avpolitisering, där strukturella villkor görs till individuella problem, och där människors livsvillkor tilldrar sig mindre uppmärksamhet än deras upplevelser.

Detta blir än tydligare när tongivande ämnesföreträdare ifrågasätter betydelsen av strukturella och kulturella villkor för vår upplevelse och förståelse av

oss själva, vilket egentligen ytterst kullkastar förutsättningarna för etnologins anspråk på att vara en kulturvetenskap. Jonas Frykmans & Nils Giljes bok *Being there* (2003) är här ett nästan övertydligt exempel där intresset för det *specifika* – platser, handlingar eller situationer – inte handlar om ett intresse för skillnader utan om ingångar för att studera det universella och mänskligt givna. Skillnader osynliggörs därmed och i stället blir resultatet en förenklad homogenitet där det som inte passar in avvisas, marginaliseras och exkluderas. Det universella i *Being there* är inte heller bara det som studeras. Det är också en viktig förutsättning för den nya fenomenologiska *metoden* genom vilken forskaren skildrar sina egna upplevelser av det studerade för att skapa en *genuin* förståelse av hur det *är* att vara *där*. Någoting har uppenbart hänt med förståelsen av sociala och kulturella villkor som frikopplat upplevelser från kulturella praktiker och normativa processer.

Skillnaden mellan de visioner som uttalades 1992/1993 och dagens etnologi är tydlig. För att göra förändringen något mer nyanserad är det på sin plats att peka på att intresset för det *mänskliga* inte är nytt. I själva verket uttalades det också i *Etnologiska visioner* 1993. Åke Daun talade till exempel i sin artikel om att han gjort en omvärdering av etnologins uppgift:

På sistone har jag utgått från ett annat perspektiv. Vi talar så ofta om allt som varierar men mer sällan om *vad* det är som varierar ... om det essentiellt mänskliga undervisar vi inte, trots att kunskap härom finns, i rikt mått ... Jag såg gärna en bok vari just de universaliteter beskrevs som har betydelse för etnologer och antropologer (1993:111).

Även Jonas Frykman gav i samma bok tydligt uttryck för ett nytt intresse:

Hela min yrkesmässiga träning bjuder mig att titta på det kulturpräglade. Samtidigt är det så att den kulturella konstruktivismen missar det som är det mesta mellan människor – det som de har gemensamt ... För mig blir det allt viktigare att söka ”det som är botten i mig är också botten i dig” (1993:224).

Det är förstås inte bara förändringen av etnologiämnet som behöver nyanseras. Inte heller ”dagens etnologi” är så ensidig som min kategoriska beskrivning gör gällande. Alla etnologer är inte upptagna med att fånga, skildra och förstå individens upplevelser. Även i dag är etnologer engagerat intresserade av samhällliga maktförhållanden såväl som kulturella, strukturella och normativa frågor. Det finns inte heller någon självklar motsättning mellan ett intresse för individens upplevelser och frågor om makt, villkor, normer och kulturella praktiker. Min poäng är endast att dagens forskning i jämförelse med den från 1990-talets början inte är lika upptagen med strukturella och kulturella villkor och att den i lägre grad än tidigare studerar och kritiserar olika maktförhållanden.

Förståelsens gränser

En ganska stor del av de studier som görs inom etnologin bygger på intervjuer med människor som berättar om sina erfarenheter. Hanteringen av intervjuer styrs av olika normer. En sådan norm är att genom intervjun söka skapa förståelse, en annan är att låta vanliga människors röster bli hörda. I bägge fallen blir intervjuerna centrala för att nå den övergripande målsättningen med studien. Ja, i själva verket tenderar viljan i dagens studier att beskriva – att ge röst åt – och strävan att skapa förståelse att utgöra själva huvudsyftet med studien. Vad som faller bort är helt enkelt ett tydligt vetenskapligt problem. *Hur* något *är* har blivit ett nytt kännetecken för etnologins inriktning, medan frågan *varför* har fått dåligt rykte och lämnas därhän. Men i frånvaron av ett vetenskapligt problem finns heller inget som behöver besvaras, lösas, bråkas med, ifrågasättas eller kritiseras. Ja, ibland förefaller inte ens en analys vara nödvändig; det väsentliga är att beskriva vad andra berättat.

Förståelse har därmed fått en annan betydelse än tidigare. Att skapa förståelse är inte längre en fråga om att visa hur något är kulturellt organiserat eller hur mening *produceras* i bestämda sammanhang, ett slags förklaring på djupet. Nej, förståelse har kommit att bli en fråga om att producera texter där människor får komma till tals och berätta hur det *är*. Därmed reduceras etnologi till ett slags språkrörsvetenskap.

För att exemplifiera kan jag ta ett exempel från det fält som jag själv arbetat med, det vill säga studier om kön och sexualitet. På en konferens i Oslo 2002 slog det mig hur motsägelsefulla många forskningsresultat är. I ett föredrag om homosexuella föräldrar poängterade forskaren hur väl allt fungerade, till och med i det lilla samhället. Argumenten mot homosexuellas möjligheter att bilda familj var därför både grundlösa och fördomsfulla. Lite senare var det dags för ett föredrag om hatbrott och unga homosexuellas självmord. Nu var det ett helt annat samhälle som beskrevs där fördomarna mot homosexuella fanns i varje skrymsle, som en levande realitet med dödliga konsekvenser. Lika tolerant som omgivningen var för de intervjuade i det första föredraget, var den intolerant i det andra. Uppenbart fanns här en agenda som drev studierna att homogenisera erfarenheterna på bekostnad av de skillnader och den komplexitet som alltid finns.

Avsikten må ha varit god men hanteringen är inte bara ovetenskaplig utan riskerar också att fungera normaliserande. I det ena fallet medverkar vi till att skapa föreställningar om att homosexuella föräldrar inte upplever några problem i sin situation. Medan vi i det andra på liknande sätt skapar föreställningar om unga bögars risker att utsättas för hatbrott eller hur vanliga

deras självmordstankar är. Om dessa två studier läggs vid sidan om varandra är det uppenbart att ganska mycket måste ha exkluderats för att skapa homogenitet. Detta har jag också själv erfarenhet av. I en studie intervjuade jag till exempel en kvinna som visade sig må psykiskt dåligt när jag träffade henne. Hon var aggressiv, hon berättade saker som jag inte kunde bedöma om de var sannolika eller inte och hon anklagade människor som hon hade mött i sitt liv. Hon talade dessutom om sin homosexualitet som en följd av olika negativa erfarenheter. Denna intervju använde jag aldrig i den bok som jag senare skrev. När jag valde att utesluta den såg jag det som ett uttryck för en omtanke med informanten. Hon hade ju mått dåligt och etiskt vore det oförsvarbart att använda en intervju med en psykiskt sjuk person. Vad jag däremot inte problematiserade var att jag tolkade det hon berättade som ett slags felaktiga erfarenheter, som erfarenheter som skulle ha blivit ”rätt” under andra omständigheter. Annorlunda uttryckt upplevde jag intervjun som problematisk för att hennes erfarenheter inte ”passade in”, för att den skorrade rejält mot de andra berättelserna.

Jag tror inte att jag är ensam om att ha uteslutet intervjuer för att de inte ”passat in”. Åtminstone ser jag sällan exempel på att motsägelserna, de bittaras, argas eller galnas röster får komma till tals i olika studier. Röster där sättet att skapa ”mening” är kaotiskt och där uttalandena kanske motverkar eller försvårar forskarens strävan att visa hur det *är*. Kanske är det så att i de etnologiska erfarenhetsstudierna förutsätter förståelse homogenitet?

Erfarenheternas villkor

Exkluderingar av det opassande kan bland annat ses som en följd av hur den kvalitativa metoden förvanskats. Idag uppfattas sju djupintervjuer som tillräckligt för att säga något generellt men priset är att det som inte ”passar in” sorteras bort. Kan man då säga något alls om det ”vanliga” om man även ska inkludera erfarenheter som handlar om avvikelser, överträdelser och det marginella? Jo, även med sju intervjuer har man en samling exempel (om än aldrig uttömd) som kan användas, men inte för att säga hur något är utan för att tydliggöra villkoren för det erfarna. Studerade erfarenheter kan alltså inte fungera som både utgångspunkt och förklaring, däremot som ingångar till att studera villkoren för individens erfarenheter eller som Joan Scott uttrycker det: *Experience is ... not the origin of our explanation, but that which we want to explain* (Scott 1993:412).

Med fokus på erfarenheternas villkor, istället för erfarenheterna i sig, blir det möjligt att begripliggöra motsägelsefulla erfarenheter. Kanske blir det då också tydligt att det viktiga inte handlar om att visa att saker och ting hade

kunnat vara organiserade på ett annat sätt. Kanske det viktiga istället är att visa att saker och ting är organiserade på *olika* sätt, med olika styrka och med olika effekter för olika individer. Därmed är inte heller det avvikande och disparata ett problem; det homogena visar sig vara komplext, och det normala en konstruktion av det som finns kvar när ”det andra” tagits bort. Med ett sådant perspektiv blir även de som rör sig i marginalen och de som avviker från det dominerande begripliga. Då finns utrymme för att homosexuella föräldrar upplever omgivningens bemötande som ett problem, samtidigt som andra inte upplever samma sak. Då behöver inte unga bögar alltid och uteslutande betraktas som utsatta offer, och då kan även en psykiskt sjuk människas erfarenheter vara ett intressant exempel på den komplexa tillvaro vi lever i, där olika och motsägelsefulla kulturella föreställningar existerar sida vid sida. Därmed skapas förutsättningar för en kritisk granskande etnologi som inte först och främst producerar kul, autentiska eller normaliserande berättelser utan *viktiga*. Kanske är det en väg att gå för att bättre möta framtidens studenter?

Referenser

- Daun, Åke 1993 Etnologin, framtiden och samhället. I: Gerholm, Lena (red.) *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Stockholm: Carlssons.
- Ehn, Billy 1992: Kulturalisering på gott och ont. *Kulturella Perspektiv* nr 1, s 3-7.
- Frykman, Jonas & Gerholm, Lena 1993 Samtal om etnologin. I: Gerholm, Lena (red.) *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Stockholm: Carlssons.
- Frykman, Jonas & Gilje, Nils 2003: *Being there. New Perspectives on Phenomenology and the Analysis of Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Lindqvist, Beatriz 1993 På upptäcktsfärd i landet Annorlunda. I: Gerholm, Lena (red.) *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Stockholm: Carlssons.
- Lindqvist, Mats 1993: Det annorlunda i det självklara. I: Gerholm, Lena (red.) *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Stockholm: Carlssons.
- Scott, Joan W. 1993: The Evidence of Experience. I: Ablove, H., Barale, M.A. & Halperin, D.M. (eds.) *The Lesbian and Gay Studies Reader*. London & New York: Routledge.

Trädgårdspolitiska utmaningar

Katarina Saltzman

Bättre sent än aldrig, idag har vårlökarna kommit i jorden! Tulpaner, pärlhyacinter, etthundra krokusar och en hel säck med narcisser... Det var i senaste laget, på allhelgonadagen, efter höstens första ordentliga frostnatt. Men grävandet gick lätt i de nyanlagda rabatterna på innergården mellan hyreshusen. Nu kan vi grannar i kvarteret Vintergrönan bara hoppas att vintern inte kommer alltför snart, så att lökarna hinner rota sig och vi får se dem titta upp och blomma när ljuset så småningom återvänder.

För mig är trädgården en viktig plats för avkoppling, kreativitet och jordnära upplevelser av delaktighet i landskapandets processer, och jag vet att detta är ett intresse jag delar med många. Samtidigt kan jag ibland känna mig lite kliven inför det faktum att trädgårdsskötsel ofta ses som en fritidssysselsättning nära förknippad med borgerliga drömmar om hemmet och familjen. Men vid sidan av odlandet i privata trädgårdar kommer människors intresse för odling och trädgård idag till uttryck på nya sätt och på andra slags platser. I den här artikeln vill jag ta upp några exempel på nutida trädgårdskultur som inte håller sig inom den etablerade trädgårdens gränser.

Om man tittar efter trädgårdsodling utanför den privata trädgården, utanför de kommersiella trädgårdsrummen och utanför den offentligt anlagda parken, framträder andra sidor av trädgårdens praktik och potential. En sådan företeelse är *guerilla gardening*, en allt oftare uppmärksammas rörelse, där överblivna platser i stadsrummet tas i anspråk för odling, i syfte att använda, försköna och utöva inflytande på stadslandskapet. Denna internationella ”gerillarörelse” är ett löst sammansatt nätverk av grupper och individer som ägnar sig åt politiskt motiverad trädgårdsodling, främst i större västerländska städer. Vi återkommer strax till dessa trädgårdspolitiska utmaningar.

I mina studier av tillfälliga landskap i stadens utkanter och mellanrum¹ har jag funnit att där finns många platser som i någon mån har trädgårdsfunktioner och trädgårdskaraktär, trots att de i konventionell mening inte *är* trädgårdar. Ödetomter, nedlagda industriområden och överblivna infrastrukturmiljöer är exempel på platser som kan utvecklas till något som liknar en trädgård, när växtlighet breder ut sig och människor börjar nyttja och påverka platsen på nya sätt. Vad som tidigare betraktats som sly, snårskog och ogräs kan i sådana processer omvärderas, och framstå som gröna värden i en slags informell trädgård. Dessa miljöer kan vara av betydelse för människors rekreation och välbefinnande men också för stadens biologiska mångfald. Här väcks många frågor, bland annat om vad som definierar en trädgård.

Strax innanför yttre ringvägen i östra utkanten av Malmö finns en märklig plats som kallas för "Gyllins trädgård" Här låg fram till 1970-talet en handelsträdgård med stora frilandsodlingar och växthus som värmdes med olja. I samband med oljekrisen hamnade företaget i kris, växthuset lämnades att förfalla, och området kom för lång tid framåt att överges. Olika planer på att bygga bostäder på platsen kom av olika skäl inte att realiseras. Under tiden som dessa planer diskuterades kunde växtligheten breda ut sig, och människor tog i allt större utsträckning området i anspråk som plats för lek och friluftsliv. Den lummiga karaktär som numera präglar platsen har under 2000-talet kommit att uppmärksammas av kommunen som värdefull för rekreation och biologisk mångfald, och med dessa argument har man nu bestämt sig för att bevara området som en "naturpark" medan bostäder istället uppförs på kringliggande åkermark (Qviström & Saltzman 2006).

Mellan stadsdelen Bellevue och det gamla regementsområdet Kviberg i östra Göteborg finns ett område som väntar på byggandet av "Den nya Kvibergs-staden" som ska rymma 1000 bostäder. På och omkring den gröna kullen vid Sävån har byggnation planerats under lång tid, men under 2008 har byggstarten än en gång skjutits upp, eftersom byggplanerna överklagats. I väntan på den kommande omvandlingen har stora delar av området använts för odling, i form av en handelsträdgård och ett stort antal odlingslotter. Sådan trädgårdsodling är ett vanligt sätt att använda marker som befinner sig i väntan på kommande omvandling. Handelsträdgårdens ägare rycker på axlarna och berättar att villkoren varit osäkra ända sedan familjeföretaget startades på 1930-talet. Bland odlingslotterna finns skyltar sedan länge uppsatta om att odlingen måste upphöra på grund av den planerade byggstarten. I stora delar av området pågick ändå odlingen för fullt under hela sommarsäsongen 2008. Andra lotter hade övergivits, men där fanns ännu gott om spår efter de människor som nyttjat platsen; kvarstående skjul och bodar, en trasig gräsklippa-

¹ Inom projektet *Efemära landskap. Studier av stadsrandens dynamik*, finansierat av Formas.

re, en stol vid en kvarstående vinbärsbuske, vattenkanna och kaffekoppar. Här aktualiseras frågan: När upphör en trädgård att vara trädgård?

I väntan på att bygget av "den nya Kvibergsstad" ska komma igång råder särskilda förutsättningar för odling. Foto Katarina Saltzman.

Intresset för trädgård är som bekant stort i vår tid, och avspeglar sig bland annat i en omfattande utgivning av böcker och tidskrifter som i ständigt nya, vackra och påkostade utgåvor presenterar kunskaper och inspiration för trädgårdsodling och trädgårdsdrömmar. Samtidigt frodas garden centers och andra försäljningsställen som erbjuder produkter för förverkligande av trädgårdsdrömmar. Människors trädgårdsintresse kan förvisso ta sig många olika uttryck, och varje trädgårdsodlare ställs ständigt inför val om vad som hör hemma och inte hör hemma i trädgården. Är trädgården till exempel en plats för odling av grönsaker och frukt, ett rum för skönhetsupplevelser och blomsterprakt, eller en yta för lek och umgänge? Vilka växter och djur, saker och aktiviteter är välkomna i trädgården, och vilka metoder får användas för att hålla undan de ovälkomna? Så gott som varje detalj i trädgården kan vara föremål för vitt skilda åsikter och tolkningar. Hur är det till exempel med orange tagetes, är den "helt fel" eller "helt rätt", vacker eller ful, nyttig eller onyttig? Är en blomsteräng i en villaträdgård ett förtjusande inslag av biologisk mångfald, eller ett exempel på oordning och bristande skötsel? Även den privata trädgården är onekligen en arena där estetiska och etiska ideal kommer till uttryck, och bryts mot varandra (Londos 1996a & b, Pollan

2000, Head 2007). I trädgårdar av alla slag väcks frågor av filosofisk och politisk art, frågor om nytta och skönhet, om människors relationer till varandra, och om förhållandet mellan människan och naturen (jfr Cooper 2006). Därför kan det tyckas paradoxalt att trädgårdsodling så ofta betraktas som ett ganska trivialt, privat intresse.

Den form av odling som idag allt oftare benämns *guerilla gardening* är i sig knappast något helt nytt. Människors odlande på mark som de inte själva äger har av förklarliga skäl sällan dokumenterats. Idag har Internet stor betydelse för de internationella kontakter som knyts mellan personer och grupper med intresse för odling på övergivna platser. I och med att odlingsaktionerna nu ofta dokumenteras på hemsidor och bloggar är det den vägen också lätt att bilda sig en uppfattning om hur *guerilla gardening* verkar. Från bland annat Milano och Rom rapporteras exempelvis om nattliga räder för att plantera blommor på refuger mellan tätt trafikerade gator (www.guerillagardening.it), i London har solrosor planterats på strategiskt synliga platser i centrala staden, bland annat mittemot parlamentet (www.guerillagardening.org), från Los Angeles rapporteras att hösten är den rätta tiden att sprida ”fröbomber” (www.laguerillagardening.org) och i Kanada odlar *Windsor Guerilla Gardening Collective* grönsaker som majs och bönor på ockuperad mark, med det uttryckliga målet att öka graden av självförsörjning (wggc.resist.ca).

När rörelsen själv söker sina rötter pekar man ofta bland annat på New York City och de ”community gardens” som anlagts där sedan 1970-talet (se t ex www.greenthumbnyc.org). Där har bland annat outnyttjade bakgårdar och rivningstomter tagits i anspråk för trädgårdsprojekt med sociala förtecken. Landskapsplaneraren Diana Balmori och fotografen Margaret Morton dokumenterade i början av 1990-talet ett antal mer eller mindre tillfälliga trädgårdar i New York City, några *community gardens*, men framför allt ett antal ytterst efemära trädgårdar skapade av hemlösa. Genom intervjuer och fotografering dokumenterades trädgårdar som kunde bestå av nästan vad som helst som innehavaren ansåg vara till lyst eller nytta, från grönsaker till gosedjur, anlagda på ’lånad’ eller ockuperad mark, som ödetomter och andra mellanrum i stadslandskapet. Här blir trädgårdens ständiga föränderlighet uppenbar. Vissa av de dokumenterade trädgårdarna hade en mycket kort livslängd, andra hade återskapats gång på gång, medan åter andra haft en längre kontinuitet som trädgård, medan deras innehåll ständigt förändrats. Boken dedicerats till ”the uprooted individuals who have tilled the streets of New York City in search of a home and, in the process, have laid bare the meaning of the garden” (Balmori & Morton 1993).

I Sverige har fenomenet *guerilla gardening* år 2008 uppmärksammat av Världskulturmuseet i utställningen *Take Action* som belyser en lång rad aktuella sätt att göra motstånd och ifrågasätta samhällets normer och struktur.

Under uppmaningen ”stöd grönskans frihetskamp i din stadsdel!” ges utställningsbesökaren följande instruktioner, ifall hon eller han själv vill gå till handling:

Gör så här:

1. Hitta en plats som ser övergiven ut. Du kommer att bli förvånad över hur många platser det finns som ingen tar hand om. /.../
2. Gör en plan. För dagbok för varje attack du gör.
3. Hitta någon som kan bistå dig med plantor, ju billigare desto bättre. /.../
4. Välj plantor som klarar av att stå i frontlinjen. Välj tåliga växter som tål att ”trampas på”, som klarar kyla och torka. /.../
5. Vattna. Som Guerilla Gardener har man ansvar för att vattna, men vattna ansvarsfullt. /.../
6. Skapa en fröbank och spotta kärnor, eller gör fröbomber. Fröbomber är bra att använda för platser där det är svårt att plantera. /.../
7. Berätta för andra och låt allmänheten få reda på var du gjort din plantering. Sprid flyers och kopiera affischer. Starta en trädgårdstrend!

Trädgårdsgerillan har kopplingar till, och många likheter med, andra nya sociala rörelser i vår tid (jfr t ex Hansson 2008). Under rubriken *guerilla gardening* samlas odlingsaktioner med sociala, estetiska, ekologiska och politiska motiv, men delvis olika uttryck. För vissa aktivister är blomsterodling för försköning av negligerade och skräpiga platser huvudsaken, medan andra prioriterar användning av outnyttjade platser för odling av grönsaker och frukt som bidrag till en lokal och ekologisk livsmedelsproduktion. Några arbetar medvetet med illegala metoder genom bland annat ockupation av privatägd mark, men de flesta tycks snarare tänja på gränserna för det tillåtna och genomför sina aktioner i det offentliga rummet, på platser som ingen annan gör anspråk på. Vissa talar i termer av välgörenhet genom att benämna de omhändertagna platserna som ”föräldralösa”. I presentationer av *guerilla gardening* anspelas ofta på en samhörighet med grupper som arbetar för jordrättigheter och livsmedelsförsörjning i tredje världen. Exempelvis framhålls inte sällan det utbredda nyttjandet av småskaliga stadsträdgårdar på Kuba som en förebild (se t ex webecoist.com). Enligt företrädare för rörelsen förekommer *guerilla gardening* idag i ett 30-tal länder (Reynolds 2008).

Även i Sverige förekommer trädgårdsgerillaaktioner, om än inte alltid under parollen *guerilla gardening*. Sommaren 2008 blommade solrosor mellan träden på en backe i Slotsskogen i Göteborg. Jag gick förbi en dag i augusti och såg höga och låga, gula och rödbruna solrosor frodigt växande i förberedda odlingsbäddar här och var bland träden. Här hade någon grävt och luckrat, sått och vattnat de växande plantorna under en torr sommar. Lite senare träffade jag odlaren, en medelålders kvinna som berättade att solrosodlingen var en slags debattinlägg. I flera år hade hon drivit frågan om att det borde anläggas en skolträdgård i området, och när ingenting hände tog hon saken i egna händer. Att hon valde just solrosor var knappast en slump.

Dessa högresta, färgstarka blommor som kan dras upp från frö på en säsong tillhör gerillaodlarnas absoluta favoriter.

Odling som debattinlägg. Solrosor i Slotsskogen sommaren 2008. Foto Katarina Saltzman

En intressant fråga är förstås vilka som engagerar sig i olika former av subversiv trädgårdsodling, och hur odlingsaktionerna bemöts i samhället. I Göteborg finns en grupp som kallar sig Kulturgerillan, som bland annat spritt solrosfrön på utnyttjade odlingsytor i staden, och målat döda träd i offentliga parker. Överraskande nog visar sig denna grupp till stor del bestå av personer som i sitt yrkesliv har nära anknytning till stadens park- och naturförvaltning (Perälä 2008). Från Stockholm rapporterar tidningen *Restauratören*

om en näringsidkare som använt trädgårdsgerillans metoder i reklamsyfte. Det var ägaren av en juice- och smoothiebar som våren 2008 planterade jordgubbar, björnbär och rabarber i Vasaparken, och försåg planteringarna med reklamskyltar. Kampanjen gav god respons från kunderna, men Stockholms Stad uppskattade inte tilltaget. ”Jag tycker det är gulligt med planteringar och träd, men jag reagerade över skyltarna” säger stadsdelsnämndens ordförande i en kommentar, sedan odlaren anmodats gräva upp plantorna (www.restauratoren.se 2008-05-30). I andra sammanhang, när *guerilla gardening* utövas för andra än kommersiella syften, förefaller toleransen från myndigheter ofta vara större.

Sätten att odla och motiven för odling är liksom trädgården själv i ständig förändring, och kommer med säkerhet att ta nya vägar även i framtiden. I mötet mellan människors längtan att odla och frågor om rätten att nyttja landskapet omkring oss finner trädgården nya former. Kanske är det utanför den privata täppans gränser som vi idag finner de intressantaste bidragen till diskussionen om vad trädgård är och vad trädgårdsodling kan innebära.

Referenser

- Cooper, David E 2006: *A Philosophy of Gardens*. Oxford: Oxford University Press.
- Hansson, Niklas 2008: *Nätverkspolitik: organisering, öppenhet och kontroll i Göteborgs sociala forumprocess 2003-2005*. Göteborg: Mara.
- Head, Lesley 2007: *Backyards. Nature and Culture in Suburban Australia*. Wollongong: University of Wollongong Press.
- Londos, Eva 1996a: *Trädgårdskonster, med utblick från höglandet*. Stockholm: Carlssons.
- Londos, Eva 1996b: Vackert och vedervärdigt i villaträdgården. I Valeri, Renée & Nordström, Ingrid (red): *Tycke och smak. Sju etnologer om estetik*. Stockholm: Carlssons.
- Perälä, Lauri: Föredrag ”Gröna attacker i staden” vid seminariet Plantera staden, Liseberg, Göteborg 2008-09-24.
- Pollan, Michael 2000: *En andra natur. En trädgårdsodlares bildningsväg*. Stockholm: Prisma.
- Qviström, Mattias & Saltzman, Katarina 2006: Exploring ephemeral landscapes at the edge of the city: Spatial plans and everyday places at the inner fringe of Malmö, Sweden. *Landscape Research* Vol 31, No.1, 21-41.
- Reynolds, Richard 2008: *On Guerilla Gardening. A Handbook for Gardening without Boundaries*. London: Bloomsbury Publishing.

Stadens hus och människor

Klas Ramberg

Det stora huset på andra sidan Långholmsgatan har nyligen byggts om. Jag har inte varit in efter renoveringen, men utifrån ser man en avgörande förändring. Ordinära kontorsfönster av 50- eller 60-talssnitt har bytts ut och ersatts med en glasfasad i jätteformat. Den gigantiska reklamtexten som ska locka nya hyresgäster till byggnaden förtäljer: *Innanför tullarna, utanför ramarna*. En sådan slogan är säkert reklammakarna nöjda med, även om det just nu, när finanskrisen härjar som värst, har blivit fel tidpunkt att locka till nya investeringar. Fastigheten snett emot, längs gatan upp mot lägenheten där jag bor, byggs också om. Men här märks inget på ytan, skalet är helt intakt. Husets inre verkar dock ha blåsts ur fullständigt, för nya ändamål och nya ideal. Byggnaden, ursprungligen en skofabrik, uppfördes någon gång under 1800-talets sista år är försedd med en rikt ornamenterad fasad i tegel. Och den är ingenting man förändrar, tvärtom är det just tegelfasaden som idag ger byggnaden dess estetiska och ekonomiska värde. Samt att den ligger innanför Stockholms tullar förstås.

Dessa två byggprojekt är inte de enda förändringar som skett i min omedelbara närhet de senaste tio åren. Planerna på en galleria vid Hornstull, en motsvarighet till Västermalmsgallerian på Kungsholmen, var långt framskridna så sent som för ett halvår sedan, men har för tillfället lagts på hyllan. Men omdaningarna sker även i mindre påtagliga steg. Flera stora gym har etablerat sig i de omgivande kvarteren under senare år och ännu ett gör just nu reklam för att de har skaffat nya lokaler vid Hornstull. Kroppen ska ha sitt, den måste åtminstone *se* tilltalande ut. Samtidigt sitter helt andra slags kroppar på bänkarna vid trappan till parken utanför mitt fönster. Slitna, alkoholiserade kroppar, som det finns gott om här, liksom på de flesta ställen i närheten av ett systembolag. Kvar finns också Corso, en sylta för dem som fortfarande har råd att dricka något dyrare pilsner än den man köper direkt på bolaget. Kvar finns också Frälsis, granne med den nya glasfasaden längs Långholmsgatan. Även det gamla Liljeholmsbadet längre ner i kvarteret flyter ännu, trots att det har varit på tal att avvecklas ett flertal gånger.

Påtaglig är också ansamlingen av nya caféer och restauranger som tagit över efter de tidigare så många småbutikerna. I slutet av 90-talet fanns tre fiskaffärer i området – idag finns ingen kvar. Inte heller går det att köpa skor, glasögon eller målarfärg. Istället hittar vi sushibarer och thairestauranger, minst tre indiska krogar och utanför mitt fönster en kinesisk. Samt ett otal andra runt om i de närmaste kvarteren. Och så Street förstås, en marknad med café och restaurang nere vid Årstavikens strandpromenad, som också det tillhör det nya – den nya tiden, den nya estetikerna och de nya människorna.

Jag tecknar inte denna bild av Hornstull för att den är ovanlig eller helt ny, utan tvärtom för att det som idag händer häromkring, redan har hänt i andra delar av Stockholms inne(r)stad liksom i många andra städers kärnor. Istället kan man fråga sig varför förändringarna i min närmiljö sker först nu. Hornstull har sedan gammalt betraktats som Söders fattigaste och mest slitna del. Uttrycket *Knivsöder*, aktualiserat under 90-talet, förmedlar denna bild av Hornstull som slum, men rymmer också en romantisering av den kaka man både vill äta och ha kvar. För ett år sedan ungefär försökte någon lansera *NoHo* (North of Hornsgatan), för att konkurrera med *SoFo* (South of Folkungagatan) på andra sidan Söder. När jag frågar mina tonårsbarn är det inget uttryck som de har hört talas om, men försöken att förse Hornstull med en ny identitet visar ändå på en längtan efter att vara med i konkurrensen bland hippa områden, med förebilder i New York och London.

En anledning till den sent påkomna omladdningen och omgestaltningen kan således vara det stora glappet mellan att stämplas och avfärdas som sliten slum, och att uppfattas och upphöjas som pittoreska innerstadskvarter. Likväl, en sådan omvärdering gick ju relativt fort till exempel i Gamla stan och andra delar av Söder. Jag tror att det är annat som är stått i vägen i mina kvarter, och gjort att förändringarna har tagit tid. Vid Hornstull finns nämligen två stora bostadsområden uppförda under rekordåren, ”Draken” och ”Plankan”, miljöer som vi annars oftast möter en bra bit utanför städernas centrala delar. Har man förorten gestaltad innanför tullarna blir det svårare att torgföra värden förknippade med stenstaden. Det har Mats Franzén uppmärksammat i sin jämförelse mellan hur Sergels torg respektive Stureplan beskrivs och värderas. Men att en omladdning inte är helt omöjlig, visar den begynnande uppvärderingen av Draken.

Trots att Draken är ett resultat av 70-talets estetik och skala, finns det flera förhållanden som kan lätta på det stigmatiserande tryck som miljonprogrammets områden är utsatta för. Det första är själva läget innanför tullarna, det är en given utgångspunkt. Det andra är den närhet till och utsikt över parkområden och gröna stråk som Tantolunden erbjuder dem som bor i omgivningarna. Det tredje är närvaron av Årstavikens vatten. Bor man i rätt

lägenhet kanske man rent av kan erbjudas en ”sjöglimt”, som fastighetsmäklaren skulle säga när han hänger över balkongräcket för att bevisa att en sådan glimt är möjlig. Det fjärde är ombildningarna, själva ägandet utgör idag ett känslomässigt och, i innerstaden, betydande ekonomiskt värde. Dessutom, för det femte, om man är tillräckligt ung går det redan idag att vara 70-talsretro, åtminstone för den som bor i centrala lägen. Då kan man vurma för plastlister, rena former och funktion, och annat som hör tiden till.

Plankan har varken grönt eller blått i sin omedelbara närhet, så där är det svårare att undvika stigmat. Det är kanske därför staden har på förslag att förtäta kvarteret och bygga ett nytt, runt bostadshus på den stora innergård som de nuvarande hyresgästerna anser vara Plankans stora tillgång. Till sist, många lägenheter kring Hornstull är små och andelen ettor högre än på andra håll. Det har säkert bidragit till den karaktär *Knivsöder* länge haft. De som blev kvar när många arbetarfamiljer flyttade ut i moderniteten tillhörde knappast samhällets mest etablerade grupp. De förhållandevis små lägenheterna medför också att de som nu flyttar in är unga och i början av sin innerstadskarriär. Det är förmodligen därför omdaningarna känns så påtagliga. Det är inte bara ungt och gammalt som möts, utan också sådana olika världar som vi annars finner åtskilda och uppdelade i centrum och periferi.

För att sammanfatta – sent omsider och i liten skala har vi alltså vid Hornstull fått vår dos av samtida skönhetskirurgi. En sprillans ny glasfasad på den byggnad vars tidigare identitet behövde döljas. Ett nytt inre för den kultur-*arvsestetik* som skofabrikens fasad erbjuder. Den nya gallerian ligger just nu i träda, men marknaden kommer snart kräva nya ytor, lämpligt utformade för att exponera nya varor för nya konsumenterna. Vi har också fått det nödvändiga utbudet av nya träffpunkter för de unga, ställen som både bryter ner och bygger upp de kroppar som nu flyttar in.

Stadsdelen har ännu inte helt bytt karaktär. Det går fortare att byta fasader och innanmäten än att byta människor. Men här garanterar ombildningarna av hyresrätter till bostadsrätter att det på sikt blir en förändring. För när utbudet av hyreslägenheter minskar och bostadsrättspriserna i attraktiva lägen skjuter i höjden, kommer det att bara vara vissa som har råd att söka sig ett liv kring Hornstull och annorstädes innanför tullarna. Man behöver kanske inte heller vänta på att de kvarvarande hyresgästerna flyttar till servicehuset, för att de ska kunna ersättas med bättre beställda. Anpassar man hyresnivåerna till marknadens krav kan det gå betydligt fortare.

Omvandlingen av Hornstull innehåller flera av de element vi också finner bakom utformningen av de senaste decenniernas nyproduktion av bostäder och stadsdelar. De nya områdena ska ligga så centralt som möjligt. Att bygga staden ”inifrån och ut” är politikernas och planerarnas slogan för just

detta. Men man vill inte bara ha innerstad utan gärna också gröna stråk och sjöglimtar för de boende. Kan man piffa till området med lite gammal industrisamhällesestetik i tegel förhöjer det attraktionskraften ytterligare. Och i dessa nya områden blomstrar café- och restauranglivet, de slags livsvärden Sharon Zukin har kallat samhällets *lattefiring*.

När man bygger nytt slipper man hitta strategier för att få iväg dem som inte hör hemma. Istället etablerar man nya levnadsmiljöer utifrån sådana estetiska, symboliska och framför allt ekonomiska värden som man vet att bara en viss grupp vill och kan efterfråga. Att stadens politiker och planerare skulle se segregationen som ett problem är därför nonsens – det är tom retorik och snarare något man konkret planerar in i både omdaning av äldre miljöer, som Hornstull, och i nyproduktion.

Men de andra då, alla de som inte tillhör den välbeställda medelklass som politiker och planerare har för ögonen? Man påstår ju samtidigt att det är i ytterstaden problemen finns. Mänskliga problem, stadsbyggnadsproblem och problem med alla de hus som uppfördes under rekordåren och som nu för dyra pengar behöver renoveras. Ja, säger stadens politiker, då är det väl bäst att vi säljer husen till dem som bor där. För äger man sin lägenhet, då löser sig alla andra problem också. Eller?

Gränsöverskridare i centrum. Om stadslivsundersökningar i Berlin och Stockholm kring sekelskiftet 1900

Beate Feldmann

På några av Berlins största bibliotek finns delar av den sammanlagt 51 bokband omfattande publikationen ”die Großstadtdokumente” utspridda. Dessa dokument ingår i en stor stadslivsinsamling som utfördes i Berlin från åren 1904 till 1908. Tillsammans med ett 40-tal journalister och författare, läkare, politiker, socialarbetare och advokater var redaktören Hans Ostwalds syfte att undersöka de mörka och dolda sidorna av den urbana moderniseringen i Europa. Dokumentens främsta fokus är livet i den moderna metropolen Berlin men även Wien, Hamburg och ett antal andra europeiska städer behandlas i banden. Som socialkritisk journalist ville Ostwald ta med sina läsare till storstadens ”dunklen Bauch”² för att rättframt lyfta fram varje del av vardagslivet i storstaden, även de aspekter som helst hade utelämnats av adel och borgerskap (Thies 2006). Denna typ av stadslivsskildringar kan bäst benämnas som gränsgångare mellan litteratur, journalistik och socialvetenskap där teman som ”Der Berliner Bohème”, ”Berliner Tanzlokale”, ”Die Berliner Polizei”, men även ”Großstadt-Sozialismus” och ”Bilderstürmer in der Berliner Frauenbewegung” behandlas.³

Kopplingen mellan dessa publicerade storstadsdokument och den forskning som pågick i den s.k. Chicagoskolan under första hälften av 1900-talet är en ofta förbisedd faktor. Få känner till att den tyska skriftserien var allmänt vedertagen som urbansociologi av grundarna till Chicagoskolan. Medan förespråkare av den samtida tyska sociologiforskningen stort sett ignorerade publikationerna, översatte t.ex. Louis Wirth terminologin i ”die Dokumente”

² ”Dunkla buk”, min översättning.

³ Min översättning av dessa teman lyder som följer: ”Berlinbohemien”, ”Berlins danslokaler”, ”Berlins polisväsende”, ”Storstads-socialism” samt ”Bildstormare (ikonoklaster) inom Berlins kvinnorörelse”.

till den amerikanska urbanforskningen om stadens heterogenitet. Detta visar att den utforskning av urbana miljöer som kännetecknande Chicagoskolan som baserad på kollektivt samarbete hängivet den urbana etnografins etik, i stora drag faktisk har hämtat sin grund från "die Großstadt-Dokumente". Denna tes stärks även av det faktum att den kompletta skriftserien bestående av 51 band köptes in till "the University of Chicago's Regenstein Library" sommaren 1914, ett inköp som med tanke på omfånget förmodligen hade kostat en ansenlig summa pengar (Jazbinsek, Joerges, Thies 2001).

Tyvärr har jag ännu inte haft möjligheten att ta del av dokumenten vare sig i Berlin eller i Chicago, vilket innebär att följande essä främst grundar sig på andra forskares resultat. Lyckligtvis finns dock nytugåvor av några av dokumenten tillgängliga, t.ex Magnus Hirschfelds undersökning av Berlins homosexuella i publikationen "Berlins drittes Geschlecht" från 1904. I boken uttrycker Hirschfeld sin strävan mot att ge en så naturtrogen och fullständig spegelbild av Berlins "tredje kön" som möjligt.

Jag var angelägen att utan skönmåleri men även utan svartmåleri skildra allt så sanningsenligt som möjligt och samtidigt förhindra närgångna Ortsbeskrivningar, för att visa det jag till största del själv upplevt och till mindre del genom tillförlitliga sagesmän erfarit (Hirschfeld 1904[1991]:11, min översättning).

Läsaren får ta del av berättelser och foton som alla syftar till att beskriva vardagslivet för de män och kvinnor som mer eller mindre öppet uttryckte sin homosexualitet i Berlins privata och offentliga rum. Hirschfeld konstaterar att fasta och varaktiga förhållanden mellan homosexuella män och kvinnor i Berlin under förra sekelskiftet var något synnerligen ofta förekommande och även inom familjen accepterat. Här beskrivs Berlins mötesplatser och arenor där homosexuella kunde träffas mer eller mindre öppet, och även andra huvudstäder i Europa förekommer i boken. Till exempel skildras Stockholm som en stad där den homosexuella soldatprostitutionen var utbredd. Likaså gällde för Helsingfors och London. I boken framkommer att Hirschfeld i detta begrepp inkluderade såväl homosexuella som transvestiter och i viss mån även transsexuella personer. Med ett postmodernt begrepp skulle Hirschfelds forskning därmed kunna beskrivas som queer.

Forskningen kring homosexuellas mötesplatser och relationer i städerna har ofta mött kritik för dess fokusering på manlig homosexualitet. I Hirschfelds volym skildras visserligen även kvinnliga homosexuella och deras erfarenheter i Berlin men generellt kan nog denna kritik även gälla "Berlins drittes Geschlecht". I volym nr. 20X av storstadsdokumenterna: "Die Tribadie Ber-

lins⁷⁴ är dock temat kvinnlig homosexualitet. Denna studie utfördes av Wilhelm Hammer men bannlystes omedelbart efter sin publikation och är därmed extra svårtillgänglig för den forskare som hundra år senare vill ta del av dess innehåll. Hammer grundar sin skildring på 10 fallbeskrivningar av homosexuella kvinnor som han mötte i sin verksamhet som husläkare vid Berliner Dirnenkrankenhauses, alltså mottagningen för prostituerade. Materialet består av intervjuer och brevväxling med kvinnor från ”de lägsta och mellersta samhällsskikten”. Men Hammers vilja att nå ut till en bredare publik med sin analys om kvinnlig homosexualitet såsom antingen anskaffad eller medfödd stötte alltså direkt på patrull. Trots försök från både författare och redaktör att mildra publikationens brisans genom att stryka de passager där sexuella praktiker behandlades och översätta andra delar till latin, över-skred dokumenten alltför många av det tidiga 1900-talets känsliga sedlighetsgränser. Volym nr. 20 konfiskerades därmed och förbjöds från statligt och kejsarligt hall. Oswald fick stryka volymens titel ur förteckningen över ”die Großstadt-Dokumente” och ersätta den med en mera sedlig dokumentation över Berlins lärare (Jazbinsek, Joerges & Thies 2001).

Denna kraftiga motaktion från statligt håll vittnar om en kontinuitet i synen på kvinnlig homosexualitet som otänkbar både som realitet och forskningsämne. Forskning kring lesbiskt homoliv i urbana miljöer har först på senare år utförts och uppmärksammats, till exempel av genusforskarna Arne Nilsson och Margareta Lindholm (2002) i Göteborg. Det är först när det historiska materialets heteronormativa insamlingsgränser utmanas som tidigare osynliggjorda frågor om kvinnlig sexualitet i urbana miljöer kan synliggöras. Liksom Boston-äktenskapen i Amerika möjliggjorde för kvinnor att under äktenskapsliknande former dela hushåll, kärlek och ekonomi skulle kanske en djupare analys av kvinnohushåll och inneboendesystem i urbana landskap synliggöra lesbiska förhållanden även i förra sekelskiftets Stockholm (jfr Feldmann & Svensson 2006)?

Vilka möjligheter har då den etnolog som vill utforska sexualiteters urbana rum och relationer i Stockholm ur ett historiskt perspektiv? Finns det något insamlat material ur vilket det går att dra paralleller till ”die Großstadt-Dokumente”? Är det faktiskt möjligt att finna folklivsundersökningar som rymmer kunskap om gränsöverskridanden i sexualiteters topografi i Stockholm? På dessa frågor går det att svara både ja och nej. Visserligen finns det stora skillnader mellan vardagslivet i förra sekelskiftets Stockholm och Berlin, men de strukturella förändringar som pågick i världen under denna tids-epok är de samma oavsett geografisk och demografisk storlek på stad. Urbanisering och industrialisering skapade såväl fysiska som kulturella och socia-

⁴ ”Berlins tribader” min översättning. Enligt Nationalencyklopedien (www.ne.se) är tribad ett mindre brukligt ord för lesbisk kvinna.

la gränsöverskridanden i stadslandskapet vilket fick svenska folklivsforskare att under första halvan av 1900-talet rikta blickarna även mot de urbana landskapen i Sverige. Genom ett samarbete mellan Stockholms stadsmuseum och Nordiska museet samtalade folklivsforskaren Carl-Herman Tillhagen under åren 1939-43 med äldre stockholmare och förde anteckningar efter deras skildringar av vardagslivet i Stockholm under 1800-talets sista och 1900-talets första decennier. Den folkloristisk-sociologiska dokumentationen i tre delar kom att kallas "Stockholms folkminnen" och syftade till att lyfta just stadens folkliga minnen i förhållande till landsbygden så väl som utlandet. Viktigt var att belysa stadens differentiering vid mitten av 1800-talet samt redogöra för de faktorer som betingade den snabba utvecklingen av Stockholms framväxt. Genom detta kunde huvudstadens sociala förhållanden och relationella betydelse inom och utom stadslandskapet belysas i termer av:

samhällsklasserna, förhållandet mellan olika stadsdelar, fattigkvarter, förhållandet mellan stad och landsbygd/Landsbygdens handel och stadens livsmedelsförsörjning (Stockholms folkminnen, Band I).

För insamlingen av Stockholms folkminnen var det visserligen inte som vid "die Großstadt-dokumente" tal om en stor grupp forskare och författare som samlats kring ett etiskt intresse för urbana kulturer, inte heller resulterade insamlingen i några publikationer eller direkta teoretiska diskussioner. Men för en urbanteoretiskt intresserad etnologi rymmer materialet mycket information om hur vardagslivet i Stockholm kunde ta sig uttryck för olika grupper av stadsbor. En neddykning i denna omfattande samling av "Stockholms folkminnen" i kombination med materialet från Berlins "Großstadt-Dokumente" ger ett stadsetnologiskt internationellt perspektiv på kunskapen om hur fysiska och kulturella gränser inte bara påverkade människors vardagsliv i det förflutna utan även hur dessa gränser reproduceras och omformas i 2000-talets stadslandskap.

Fokus för "Stockholms folkminnen" låg alltså bland annat på teman som "Yrken och arbetsliv", "Torghandel", "Skolväsen" samt "Livets högtider". Och även för den etnolog som intresserar sig för stadens mer dunkla sociala och kulturella gränser och gränsöverskridare finns en del att hämta i Stockholms folkminnen. Ämnen som "Sedeslöshet", "Original", "Krogliv" och "Nöjesliv" rymmer nedteckningar om bland annat prostitutionens utbredning och stadsdelarnas anseende vid andra hälften av 1800-talet.

Tunnelgatan också. Där låg det fullt. Och efter hela Luntmakaregatan. Där behövde man inte leta länge. Där fanns på den tiden fullt av små envånings- och tvåvåningshus av trä, och i kuporna till dom där hölls jäntorna. Och god marknad hade dom bland åkerdrängarna efter Stora Bastugatan och på Träskängen och litet varstans. Bagarna inte att förglömma. Se, det fanns så

många på den tiden, som inte tjänade tillräckligt för att gifta sig och bilda familj, och dom höll sig till gatjänterna. Så där var det full skjuts för jännan det (EU 24688).

Men hur är det då med homosexualiteters rum i Stockholm under förra sekelskiftet. Kan materialet i Nordiska museets arkiv ge oss explicit kunskap även om bögars och lesbiskas vardagsvillkor i det svenska storstadslandskapet? Nja, där går tydligen gränsen och det är en gräns som dessvärre sträcker sig in på 2000-talet. För att göra vetenskapliga efterforskningar om till exempel urbana lesbiska mötesplatser och relationer har en historiskt inriktad etnolog stort behov av sitt rörliga sökarljus. Mycket arkivarbete återstår att göra och dessutom behöver materialet analyseras i kombination med intervjuer och läsning av skönlitteratur. Men det är ganska bråttom nu, klockan är mer än fem i tolv om vi vill hinna intervjua lesbiska kvinnor som levde och älskade i Stockholm i början av 1900-talet.⁵ Det är viktig kunskap vi riskerar att förlora, inte bara om det storstadslandskap som både formades och formades av kvinnors homosexualitet i det förflutna utan som även i allra högsta grad gör det i samtiden.

Referenser

- Feldmann & Svensson 2006. "Människor i centrum" I: Larsson, Stefan (red). *Nya stadsarkeologiska horisonter*. Stockholm: Riksantikvarieämbetet
- Hirschfeld Magnus 1904(1991). *Berlins drittes Geschlecht. Schwule und Lesben um 1900*. Berlin: Verlag Rosa Winkel.
- Jazbinsek, Dietmar, Joerges, Bernward & Thies, Ralf 2001. *The Berlin "Großstadt-Dokumente": A Forgotten Precursor of the Chicago School of Sociology*. FS II 01-502, Schriftenreihe der Forschungsgruppe "Metropolenforschung" des Forschungsschwerpunkts Technik - Arbeit - Umwelt am Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung, <http://skylla.wzb.eu/pdf/2001/ii01-502.pdf>.
- Lambda Nordica 2005. *Dokument*. Stockholm, Nr. 3-4
- Lindholm, Margareta & Nilsson, Arne 2002. *En annan stad. Kvinnligt och manligt homoliv 1950-1980*. Stockholm: Alfabet/Anamma.
- Nationalencyklopediens hemsida: <http://www.ne.se>, verifierad 2008-11-20
- Nordiska museets arkiv, Etnologiska undersökningen, Stockholms folkminnen, EU 24688 & Band I.
- Thies, Ralf 2006. *Ethnograph des dunkeln Berlins. Hans Ostwald und die "Großstadt-Dokumente (1904-1908)*. Köln: Böhlau Verlag.

⁵ Temanumret "Dokument" av Lambda Nordica (2005, 3-4) utgör ett viktigt bidrag till sådan forskning. Artiklarna i numret behandlar bland annat Märta Möllers självbiografi om att vara lesbisk i 1900-talets Stockholm samt stockholmsklubben Diana, mötesplats för lesbiska under 1900-talets andra hälft.

Att införliva marginalerna

Anja Petersen

Som doktorand fick jag öva mig på att underbygga mina resonemang. Jag försökte skapa en avhandling med en rimlig berättelse som hängde samman logiskt, åtminstone enligt min logik. Trots att avhandlingsarbetet för länge sedan är avslutat, fortsätter jag att sätta samman och förmedla vad jag menar är troliga berättelser. I mitt arbete med utställningar återkommer många gånger samma teman som i avhandlingsarbetet. Det handlar t.ex. om människor och händelser i marginalen och om könsperspektiv. Vad är det jag gör *egentligen* när jag formulerar och förmedlar färdiga berättelser med vissa specifika ingredienser, må vara om kön, klass, makt och motmakt, i aptitliga och suggestiva utställningar?

Utställningar, i likhet med forskningsredogörelser, är medier där berättelse och gestaltning spelar samman för att förmedla kunskap så väl som upplevelse och inlevelse. De är berättelser där till och med krig och kaos närmast blir till ordnad oordning och logisk. För hur gestaltar man det ologiska i logiken bakom krig? Hur gestaltar man oordning och kaos på ett strukturerat och lättförståeligt sätt? Skillnaden är kanske att medan man i mycket forskning förväntas ha med diskussioner kring tillvägagångssätt, utgångspunkt och källkritik, är det snarast regel att sådant väljs bort i utställningen. Texter ska vara korta och tydliga, berättelsen pedagogisk och lättförståelig samtidigt som den bör förmedla ny kunskap. Gestaltning, texter, föremål och bilder spelar alla framträdande roller, för att inte tala om upplevelsen av rummet självt.

Arbetet med utställningar för förmedlandet av historia och introducerandet av problematiserande redskap, ger mig ofta samma känsla av otillräcklighet som forskningen och föreläsningar på universitetet. Det är svårt att förmedla berättelser som inte ger en känsla av att vara tillrättalagda eller att visa på kaos istället för enbart välordnad och välstrukturerad historia där sammanhangen tycks tydliga och odiskutabla. Jag kan glädjas åt välgjorda utställningar där gestaltning precis som berättelse, innehåller många av de delar jag

håller för viktiga. Men jag kan även se fram emot utställningar som av någon anledning saknar för mig viktiga perspektiv. Där är det som inte finns med, lika intressant att använda som utgångspunkt för museal förmedling, som det som faktiskt finns med.

Allt kan givetvis inte heller få plats i en och samma utställning. Utställningsproducerandet kräver alltid val, precis som forskning. Avhandlingar är förstås också tillrättalagda berättelser med sina regler och sin estetik, så väl som möjligheter och begränsningar. Utställningar produceras dessutom under hård tidspress och ofta med begränsad ekonomi. Svagheten ligger inte heller nödvändigtvis i den berättelse som faktiskt förmedlas, utan i avsaknaden av redogörelse för arbetet bakom.

Det är förstås enkelt att i det förmedlande arbetet med en utställning lyfta fram både fördelar och nackdelar med utställningen som ett färdigt resultat. Det är förmodligen lika enkelt som att kritisera en annan skribents artikel, manus eller seminariepaper. Det är däremot svårare att kritisera sitt eget arbete på ett konstruktivt sätt.

De berättelser jag förmedlar utifrån utställningar fungerar förmodligen ibland allt för väl. Mina berättelser om marginaliserade grupper, kaos istället för ordning, ifrågasättandet av periodiseringar och problematiserandet av den officiella historien med utställningar som utgångspunkt, är minst lika tillrättalagda som utställningar *kan* vara. Redskap och frön liksom källkritik och historiemedvetenhet blir delar av dessa logiskt uppbyggda berättelser och införlivar dem i viss mån i etablissemangets berättelser. Hur mycket spelrum lämnar jag åt besökaren när jag bygger in de kritiska redskapen i berättelsen och gör dem till mina? Jag är trots allt i praktiken utställningens eller kulturhusets representant, snarare än dess kritiker och betraktas förmodligen också så. Hur förmedlar jag norm, normbrytande, gränssättningar och berättelserna från marginalen utan att införliva dem i min logiska, ordnade och välstrukturerade berättelse som egentligen borde vara min utgångspunkt snarare än mitt resultat? Det lyckas mig inte alltid att förmedla innehållet i en utställning, ge redskap till kritiskt tänkande, så frö till källkritik, ifrågasättande och reflexivitet, samtidigt som jag försöker förmedla intressanta, inlevelsefulla berättelser som ger mersmak och upplevelse.

Det är i det perspektivet upplyftande att få den till synes irriterande frågan "Hur vet du det?". Det är säkert fler som inte köper de förfabricerade berättelserna med färdigpresenterad kritik, men det uttalade ifrågasättandet ger mig andra möjligheter att diskutera reflexivitet och källkritik, än om de är del i den tillrättalagda berättelsen redan från början.

Döda ting – levande berättelser

Anna Maria Claesson

Hyllorna i museernas magasin är fyllda med döda ting. Spanskrör, mangelbräden, värmekrus och snuskvarnar trängs med rubankar och pottstolar. I lådorna ligger flintdolkar, kungsringskors och kistebrev. En elegant fladdermusfåtölj lutar sig mot den vresiga mjölkpallen av naturvuxet trä. Det är alldeles tyst, mina steg ekar mot betonggolvet, som folkskygga skuggor gömmer sig de många tingen i halvmörkret.

Ibland tänker jag: Saknar ölkruzen den skummande fradgan? Längtar gunghästen efter barnets kiknande skratt? Känner sybågen ännu den åldrande handens mjuka rörelser? Och bilan som halshuggit våldsverkare, är den nöjd med att nu vila i evigheten? Och drömmer inte fortfarande den röda fanan om eldande sång och agitatorns gälla röst? Tingen tiger – men är de verkligen döda? Är deras berättelser för evigt förlorade?

I en låda med etiketten Asien ligger en tygsko från Kina. Uppgifterna i museets huvudliggare är knapphändiga: Damsko från Kina. Idag ser den ut att vara svart, kanske var den en gång blå, men än syns rester av dekorativa blommor i vitt siden och det smala tåpartiet är uppvikt som på en näbbsko från 1970-talet. 12 cm lång och som bredast är den 3.5 cm. Den är försedd med en tygklädd klack av trä. Under textilsulan, som sytts samman med täta stygn, står skrivet med bläck: SL 361. Detta var den Första berättelsen.

SL = Skara Läroverks samling. 1744 föreslog lektorn i matematik, Sven Hof, att ett skolmuseum skulle inrättas i Skara med bland annat fysikaliska instrument, naturalier och historiska föremål. Tanken var naturligtvis att erbjuda eleverna vid den ärevördiga latinskolan ett modernt undervisningsmaterial för studiet av framför allt naturhistorien. Tanken väckte anklag och museet samlings växte, framför allt genom gåvor från tidigare Skaradjäknar. (Skara Gymnasii Historie- och Naturaliecabinett är numera införlivat i Västergötlands museums samlingar.)

Skeppspredikanten Sven Liedzén gjorde tre resor till Kina med Ostindiska kompaniet. Var det han som 1780 lämnade den lilla skon till museet i Skara? Eller var det fraktuppsyningsmannen vid samma kompani, Nils Bredberg, som donerade den? Vi vet i alla fall att skon kom från Kina till Sverige någon gång på 1760–70-talen, kanske var den en souvenir från det exotiska Kina. Denna Andra berättelse skulle därför kunna handla om handelsresor, upptäcktsfärder och vidgade kunskapsfält, om möten med den Andre och föreställningar om den Andre: i Kina, men också i den lilla staden Skara.

Kan den Tredje berättelsen handla om hon som bar skon? Men vi vet inte hennes namn. Alldeles säkert bodde hon nära kusten, främlingar kom inte långt in i Kina vid denna tid. Skons litenhet tyder på att hon var en kvinna av hög börd. Hon behövde aldrig gå själv – ja förmodligen kunde hon knappt det – utan bars i bärstol. Vid fyra års ålder bands hennes fötter första gången. Fötterna mjukades först upp i en balja med varmt vatten. Tårna veks bakåt och med långa lindor av tyg snörades fötterna hårt. Emellanåt togs bandaget av, fort, fort – för när blodet strömmar tillbaka i foten är smärtan outhärdlig. Så bands foten igen, denna gång ännu hårdare. Fotbindningen innebar slutet på leken, på springandet, på skrattet, på barndomen. Stödd på en stol fick hon nu försöka förflytta sig, på nätterna var värken allra värst. Säkert hade hon väninnor som drabbats av kallbrand, vars fötter svartnade och till sist trillade av, vars liv inte gick att rädda. Men efter några år hade foten slutat växa och smärta, istället kunde hon nu vara stolt över sina små fötter, eller Gyllene liljor som de kallades, en flickas säkraste väg till ett gott giftermål.

De första resenärerna från Europa som kom till Kina berättar inte om fotbindningen, ändå hade traditionen månghundraåriga anor. Anledning kan ha varit att resenärerna var män och kinesiska kvinnor i förmögna familjer aldrig visade sig för främmande män. Skons bärarinna levde säkert sitt liv instängd med andra kvinnor i familjens kvinnokammare.

Nu en Fjärde berättelse. I februari 1891, på ett möte i Stockholm med Svenska Missionen i Kina visade Henrik Berg ett par små fruntimmerskor. Livligt berättade han om kvinnornas lidande i det hedniska Kina. Många kinesiska kvinnoskor skulle framledes beskådas på missionsmöten landet runt. Men det var framför allt de kvinnliga missionärerna som kom till Kina på 1860-talet och framåt som spred kunskapen om fotbindningen. De små skorna var för dem inte enbart en berättelse om kvinnornas kroppsliga lidande. De blev också symboler för deras andliga fångenskap i hedendomen och de vittnade om utestängdhet från samhällslivet, från exempelvis utbildning. De kvinnliga missionärernas kamp mot fotbindningen i Kina hade betydelse då den förbjöds 1912.

Men det finns också en Femte berättelse. Självständiga kvinnliga missionärer, d v s kvinnor som reste ut till missionsfältet utan att vara gifta eller släkt med en manlig missionär, var ännu på 1890-talet en sällsynthet. Berättelsen om den förtryckta kinesiska kvinnan med sina Gyllene liljefötter blev då en berättelse som bekräftade de svenska kvinnor som vid 1800-talets slut ville spränga könsbarriärerna. De kunde – ja de t.o.m. borde – ge sig iväg till det främmande landet: De kinesiska kvinnorna behövde ju dem! De kvinnliga missionärernas berättelser om sitt arbete bland Kinas kvinnor understödde alla kvinnors rätt till rörelsefrihet, utbildning, andligt liv och jämbördighet med mannen. En sko på en förkrympt kvinnofot i Kina blev en symbol också för svenska kvinnors rätt till ett eget liv.

En Sjätte berättelse skulle kunna handla om vår tid. Om de paralleller som idag görs mellan könsstympning och fotbindning, där båda ses som uttryck för patriarkal makt och kontroll över kvinnor. Eller om hur fotbindningen diskuteras i anslutning till konsumtionssamhällets kroppsmanipulering och kroppsfixering. Och visst har berättelserna om de instängda kvinnorna i Kina många likheter med dagens berättelser om kvinnor i muslimska länder?

Ja, och så finns det en Sjunde berättelse också. Den om hur vi i vår tid möter, brukar och missbrukar de döda och en förgången, främmande tid. Den om hur jag har använt en liten sko som en gång burits av en medmänniska i världsgemenskapen för att berätta sex olika historier. Skulle den lilla skons bärarinna godkänna mina berättelser? Eller har jag som museiman missbrukat ett förtroende?

Tingen tiger på hyllorna i museimagasinen. Men vi på museerna ska stiga över dödens gräns, vi ska lyssna och vi måste tala. Vilka kan annars föra de döda och tingens berättelser in i framtiden?

För klykor och klädnypor – textila spår i marginalen

Marianne Larsson

Det var en solig sommardag på landet. Jag var på väg uppför kökstrappan när initialerna ML i rött broderi mot ljus botten plötsligt drog till sig blicken. Vad var detta? Med mina initialer? Först uppfattade jag föremålet som en påse, upphängd vid fästet av tvättlinan på förstugans hörnstolpe. Troligen var den en gång tillverkad av oblekt bomullsväv, men nu var tyget stelt och solkigt av ålder. Påsen var försedd med en ficka framtill som var öppen från två håll. Kanterna var dekorerade med rött bomullsband och mitt på fickan var ordet KLYKOR broderat med rött bomullsgarn. Ordet var understruket av en tvättlina som i var ände avslutades med en klädnypa, allt i rött broderi. Vid närmare betraktelse visade sig detta vara ett förkläde avsett för att bära klykor eller klädnypor i när man hänger tvätt.

Jag hade redan hunnit passera förklädet flera gånger utan att notera det. Det smälte väl in i miljön på landet. I ett modernt hem hade det stuckit ut. Jag drabbades hastigt av lust att ta hand om detta förbisedda föremål, att försiktigt göra rent och kanske stryka det lätt. Man skulle kunna förvandla klykförklädet till en nostalgisk dekoration, men i sommarhus rubbar man inte tingens ordning. Dessutom används det ju ännu för förvaring av klädnypor, även om det säkert var länge sedan det bars som förkläde. Självklart skall det fortsätta att göra tjänst. Vid tiden för denna upptäckt fanns det ingen att fråga, men jag såg fram emot att få intervjua farmor när hon återvände från stan. Varifrån kom förklädet och vem var ML?

Det är lätt att föreställa sig husmor hänga tvätt med klykförklädet knäppt runt midjan. Solen skiner och vinden blåser lätt. Lakan och handdukar plockas upp ur tvättkorgen, skakas ut och sträcks längs kanterna. För att nypa fast vänster hörn över tvättlinan hämtar handen en klyka i förklädets högra ficköppning, och för att fästa höger hörn hämtas klykan i den vänstra. Det är ett kvinnligt rörelsemönster jag ser framför mig. På klykförklädets tid

var hemmet och hygienen kvinnliga domäner. Det är utan tvekan en feminin textil.

Farmor kunde inte svara på vem som sytt och broderat förklädet eller vem som ägt och använt det. Det kunde möjligen ha följt med från barndomens Småland, men vem ML var kunde hon i så fall inte erinra sig. Det kunde också ha hängt kvar i sommarhuset när familjen övertog det på 1960-talet. Hon var inte säker. Faktum är att jag har hängt tvätt på landet många gånger. Då har klädnypona ofta legat i samma rostfria hink som tvätten eller också har de suttit kvar på strecket. Men ibland har jag hämtat klädnypon i en påse i städsåpet. Frågan är om det var den påsen som nu lyfts ut i ljuset och blivit synlig?

Farmors klykförkläde vid kökstrappan sommaren 2008. Foto Marianne Larsson

Textila spår på Internet

Jag ville veta mer om klykförkläden. Internet är snabbt och lättillgängligt, men kan man verkligen få veta något om klykförkläden? Jag provade att söka på "klykor". Först fick jag fram alla upptänkliga former av klykor. Några användes vid fiske och andra i främmande tekniska sammanhang. Men det var en annan sorts klykor jag sökte.

Först fick jag syn på rubriken ”Klä dig fin när du hänger tvätt Förkläde till klykor” på tradera.se. Jag lade till ”förkläde” och kunde snart konstatera att tre förkläden för klykor varit utlagda till försäljning på Tradera. De två andra bjöds ut under rubriken ”Tyg grej att ha klykor i” respektive ”Handbroderat förkläde för Klädnypor Klykor”. Utropspriset hade varierat mellan 15 och 30 kronor. Priset för ”Tyg grej” slutade på 44 kronor. Budhistoriken visade att två personer hade slagits om det. Förklädet för ”Klädnypor Klykor” startade på 20 kronor och rasade iväg ända till 135 kronor. Valde man ordet ”klädnypor” istället för klykor hittade man: ”Förkläde för klädnypor”. Här var istället ordet TVÄTT broderat tillsammans med en tvättlina och två nypor. Utropspris 20 kr. Inga bud lagda.

De fyra klykförklädena har ett formspråk som stämmer väl överens med farmors förkläde. De flesta är tillverkade av oblekt bomull. Kanter och fickor är dekorerade med röda eller blå kantband. Flera har rundade former. Ordet KLYKOR är sytt med fritt broderi eller med korsstyggn. På samtliga finns broderade dekorationer: blommor, klykor och tvättlinor. Stilen väcker associationer till det tidiga 1900-talets broderade bonader. Massproducerade mönster till sådana bonader fann man i vecko- eller mönstertidningar, och färdiga broderisatser med uppritade mönster kunde inhandlas via postorder eller i handarbetsaffärer. Intresset för broderade bonader nådde sin kulmen på 1920-talet. I en tid när allt fler kvinnor bereddes ”mer fri tid = fritid” fick de möjlighet att ägna sig åt nöjsamt och rofyllt handarbete, skriver Noomi Augustsson i boken *Broderade bonader* (1999:10).

Klykförkläden till försäljning på Tradera hösten 2008. ”Tyg grej att ha klykor i” är det runda blå. Bilderna publiceras med tillstånd av Tradera.

Det fanns fler klykförkläden på Internet. På bloggen ”Agatas fynd och fantasi” skriver innehavaren om sommarens loppisfynd: ”Det broderade förklädet för klädnypor ska få bo med mina tvättpåsar i trappen”. Broderi och kantband är blå och varje lodrät stapel i ordet KLYKOR är en broderad klädnyppa. På Flickr – ett webbaserat internationellt fotoalbum – finner man ett ”Nypförkläde” utan broderi men dekorerat med röda mönstrade kantband. Till sist hänvisar Google till ”Objektet GM:26752”, ett ”klykförkläde” som skänktes 1969 till Göteborgs Historiska Museums kulturhistoriska samling.

Internet leder mig dessutom till en kvinnovärld av romantisk hushållsnostalggi där det bland annat går att beställa vardagliga bruksprodukter. För 90 kr kan man få förklädet ”Klädnyppa Klase” av bomull, med mönster av bärklassar och med en stor ficka avsedd för klädnypor. Ett förkläde i oblekt linne för ”klädnypor och trädgård” kostar 275 kr på ”Inredet Österlen”. De betydligt dyrare nyproducerade modellerna har ett annorlunda formspråk. I det ena fallet är fickorna bandkantade, men broderiet är ersatt av ett mönstrat tyg. Linneförklädet är tillverkat av ett vikt tygstycke med en söm mitt fram som bildar två fickor. På det mönstrade förklädet är midjebandet enfärgat, och på förklädet av oblekt linne är det mönstrat. Jämfört med dessa skapelser borde de ömsint tillverkade och vackert broderade exemplaren på Tradera ses som verkliga fynd.

Men varför ordet klykor? Finns det något som skiljer klykor från klädnypor? Man kan tänka sig klykan som den kluvna träpinne som förr användes för ändamålet, medan klädnypan skulle kunna vara den modell som är försedd med en fjäderanordning, uppfunnen ”bland annat i Småland” på 1920-talet, enligt Wikipedia. Förklädena motsäger emellertid en sådan tolkning. Ordet KLYKOR och den fjäderförsedda nypan förekommer i flera fall broderade på samma förkläde. Kanske är KLYKOR valt för att det tar mindre plats, medan klädnypan med fjäder gjorde förklädet modernt.

Textil i marginalen – marginaliserad forskning

Så har alltså Internet klargjort att farmors klykförkläde inte är unikt. Där emot måste det nog uppfattas som ett föremål i den textila marginalen. Trots att jag är ganska väl förtrogen med hemmets textilier har jag aldrig tidigare sett ett förkläde för klykor även om broderade ord förekommer på allehanda förvaringspåsar, exempelvis för tidningar, vykort, snören och andra småting som hör hemmet till. Redan 1909 kunde man beställa en broderisats till en tvättpåse försedd med ordet TVÄTT, på Åhlén & Holms postorderfirma (*Jubileumskatalog 1899–1909*).

Det broderade klykförklädet torde inte vara en nödvändig ingrediens bland hemmets textilier. Tillfredställelsen ligger kanske främst i själva handarbetet. Farmors klykförkläde är tillverkat av ganska grov bomullsväv. Till broderiet i rött bomullsgarn har man använt stjälkstygn och fyllig plattsöm. Handarbetet är lite grovt men broderiet är nog utfört av en någorlunda van hand. Annars kunde man tänka sig klykförklädet som ett lämpligt objekt i skolslöjden. Det innehåller flera tekniker: maskinsömnad, sömnaden av midjebandet och kantbandet samt de två sömsätten i broderiet. Förklädet knäpps i ryggen, det kräver övning i att sy i en knapp. Och det är lätt att anpassa svårighetsgraden. Medan farmors exemplar har raka kanter och rundade hörn är ett par av klykförklädena på Internet nästan helt runda.

Till vilken handarbetsgenre hör då klykförklädet? Till den reproduktiva (laga, lappa, sy om), till den produktiva (sy nytt) eller till den improduktiva (skönhetsskapande) sömnaden (Svensson & Waldén 2005:12)? Å ena sidan kan det räknas det till den produktiva sömnaden eftersom det representerar något nytt till hemmet. Det skulle emellertid kunna höra till den reproduktiva om det är sytt av ett välbehållet stycke av ett gammalt slitet lakan. Däremot torde själva broderiet enligt dessa begrepp höra till den improduktiva sömnaden. Är det i så fall frågan om förspilld kvinnokraft? Omhuldad klykförklädet som en kvalitetsprodukt av Svensk Hemslöjd eller bidrar det till hemmets ”förfulande”?

Det är en känd sak, att det framför allt är i textilkonsten, som den svenska kvinnan fordom funnit utlopp för sin skapande fantasi, sin handaskicklighet, flit och ihärdighet. Otaliga vävnader och broderier, som ännu finns bevarade i museer och hem, tala också sitt tydliga språk om hur hög denna gren av folkkonsten står.

Tyvär gick den under förra seklet uppkomna smakförsämringen förhärjande fram även på detta område, och särskilt i fråga om det s.k. handarbetet har denna dekadans hållit sig kvar längre än inom andra grenar av textiltillverkningen.

Oändligt mycket tid, pengar och material har ödslats på mindervärdiga handarbeten, och det värsta av allt, dessa ha sedan i sin tur bidragit till hemmens förfulande (Hörlén, Ingers & Lundbäck 1952:5).

Så ville Hemslöjden ställa goda mönster och modeller till allmänhetens förfogande. Framför allt erbjöd man ”materialanslutna sömsätt”, sådana där bottenytiget avgör var nålen ska stickas ned: ”Detta har skett därför att dessa tekniker äro så ’ofarliga’, de kunna knappast misslyckas eller bli fula ens för en nybörjare” (a.a. 1952:8). Som bland andra Charlotte Hyltén-Cavallius (2007) och Louise Waldén (1999) har visat, har Svensk Hemslöjd gärna utnämnt sig själv till smakdomare och stilpolis. Man kan fråga sig om far-

mors klykförkläde betraktades som god hemslöjdsetetik eller om det hörde till gruppen dekadent s.k. handarbete enligt ovanstående citat. Louise Waldén har skrivit om de känslor av motstånd och avsky som kunde drabba hemslöjdsrörelsens företrädare när massproducerade och postorderförsålda broderisatser kom på tal. De oglamorösa klykförklädena har inte stått i centrum för museernas insamling, de har ingen specifik ortskaraktär och inga kända signaturer. De hör istället till en vardaglig och enkel hemmasfär där kvinnan förväntades gå i god för trivsel, rofylldhet, omvårdnad och hygien. Handarbetet var kvinnans avkoppling och meditation i vardagen, det *måste* inte bli färdigt som många andra hushållssysslor, skriver Noomi Augustsson (1999) i en anda som Louise Waldén (1999) ansluter sig till.

Det är inte så ofta den feminina textilen av det enkla, vardagliga slaget görs till föremål för forskning. I anslutning till spelet mellan hemslöjd och handarbete skulle det vara intressant att beforska spåren av det massproducerade handarbetet i museernas samlingar, kanske med begreppet postorderestetik i fokus.

Referenser

- Augustsson, Noomi 1999. *Broderade bonader från sekelskifte till sekelskifte*. Noomi Augustsson Produktion
- Hyltén-Cavallius, Charlotte 2007. *Traditionens estetik: spelet mellan inhemsk och internationell hemslöjd*. Stockholm: Carlssons
- Hörlén, Mattis, Gertrud Ingers & Maja Lundbäck 1952. *Hemslöjdens handarbeten: utarbetad på uppdrag av Svenska Hemslöjdsföreningarnas Riksförbund*. Stockholm: Lantbruksförbundets tidskriftsaktiebolag
- Jubileumskatalog 1899–1909. 10 år. Priskurant 1909*. Insjön: Åhlén & Holm
- Svensson, Birgitta & Louise Waldén (red.) 2005. *Den feminina textilen: makt och mönster*. Stockholm: Nordiska museet
- Waldén, Louise 1999. Handarbetet – hatat och hyllat. I: Gunilla Lundahl (red.). *Den vackra nyttan: om hemslöjd i Sverige*. Gidlunds

Gränser i barns vardag. Några reflektioner kring kön och barndom i dagens Storstockholm

Charlotte Hyltén-Cavallius

I projektet *Barn tar plats* har Nordiska museet och Mångkulturellt centrum samarbetat under drygt ett års tid (2007-2008) med en uppföljning av etnologen Eva Lis Bjurmans undersökningar av 8-9-åringar från fyra stockholmsförorter under det sena 1970-talet.⁶ Hon intervjuade barn i två förorter i söder och två i norr, två miljonprogramsområden och två villaförorter. En iakttagelse som Bjurman gjorde i sin rapport var att det hon kallade barnkultur överlevde bland barnen i storstädernas miljonprogramsområden. I boken *Barn och barn – om barns olika vardag* skriver hon att: ”Det är bland arbetarbarnen i höghusen och i de enkla radhusen på andra sidan vägen som lektraditionerna lever, inte bland barnen i villorna” (Bjurman 1981:59). Vårt projekt har tagit avstamp i Bjurmans studie och förorterna har valts för sin likhet med de områden som Bjurman studerade på 1970-talet. Sedan Bjurman genomförde sina intervjuer har det förflutit nästan 30 år och förändringarna i samhället, specifikt för barn, har varit avsevärda.

Några frågor vi ställde inledningsvis i studien var om till exempel kategorin ”arbetarbarn” är relevant idag och hur sociala avgränsningar har förändrats av migration och boendesegregering. För Bjurman var klass ett självklart perspektiv att angripa sitt material med – för oss har uppdelningen i borgarbarn och arbetarbarn känts för grov. Vi har frågat oss på vilka sätt ett klassperspektiv kan vara relevant idag och med vilka andra sociala kategoriseringsprinciper det kan kombineras. Vi frågade också hur barns kulturella villkor har ändrats med Internet, om det har medfört mindre rörlighet i rum-

⁶ Initiativtagare till projektet var Ella Johansson, Mångkulturellt centrum och Birgitta Svensson, Nordiska museet. Etnologen Karin Günther och Charlotte Hyltén-Cavallius har bedrivit fältarbete och gjort intervjuer med barnen. Det är Karin Günther som har gjort merparten av intervjuerna. Själv har jag intervjuat de flesta barnen i det södra miljonprogramsområdet.

met och en ökad rädsla hos barnen och föräldrarna. Är det mindre accepterat idag att barn rör sig utomhus själva? Kan man fortfarande tala om speciella lektraditioner som kan förknippas med avgränsade grupper eller har de individualiserats? Har ”tonårsidentiteter” flyttat ned i åldrarna? Vad finns det för utrymme för barns egna former för lek och samvaro?

Vi har som sagt varit intresserade av de delar av barnens vardag som står utanför vuxenvärldens kontroll, men samtidigt är skolan en så central del av barnens liv att den också kommer in i projektet (många av intervjuerna har gjorts under skol- eller fritidstid). Materialet har kommit att handla om hur barn disponerar sin tid, om barns fria lek, om hur barnens relationer till vuxna och till andra barn ser ut, om rörelsefrihet och om hur barnen tillägnar sig rum och plats i staden.

Det är totalt drygt 150 barn i åldrarna 8-11 år som har intervjuats. Vi har valt områdena, i både norr och söder, så de skulle matcha Bjurmans urval.⁷ Två av dessa är så kallade miljöprogramsförorter (*Norrorten* och *Söderorten*) med stort inslag av boende med utländsk bakgrund. Två är förorter huvudsakligen präglade av villabebyggelse och med välbärgade invånare. Den ena av utpräglad högstatuskaraktär kallad *Villastaden*. Och den andra kallad *Småstaden* är mer heterogen beträffande exempelvis invånarnas utbildningsnivå. Slutligen har en mindre ort i länet undersökts – *Bruksorten* - med en äldre industri som dominerande arbetsplats, och med relativt lite kontakt med staden. En iakttagelse jag har gjort då jag har gått igenom det digra materialet är, trots alla materiella, ekonomiska, sociala, kulturella och platsbetingade skillnader som finns mellan barnen i studien så säger alla barn att de trivs där de bor. Det är några saker som barnen håller fram som det viktigaste med sina områden: att de hittar, att det är nära till skolan och att de har sina kompisar här. Dessa är generella likheter. Det finns dock stora olikheter i hur barnen förhåller sig till sina områden – barnen i *Norrorten* säger att de trivs där och att det är ett bra ställe för barn, men att det inte är något bra ställe för vuxna. Därför vill de flytta därifrån. Trots att de trivs, är det lätt för dem att räkna upp skäl till varför det vore bra att flytta eller åtminstone byta skola till en inne i Stan (vilket flera av barnen också gör). Barnen visar en otroligt stor medvetenhet om de bilder av deras förort som finns i samhället och som kommer till uttryck i media (jfr Pripp 2002). Bland barnen i *Norrorten* råder på samma gång en utpräglad individualism och en stark kollektivism. De är mycket målmedvetna och satsar hårt på att bli något – för dem finns det bara ”skitjobb” eller ”toppjobb”. Läkare är det vanligaste yrke som både flickor och pojkar drömmer om. Samtidigt vill ingen framhäva sig själv som bättre än någon annan eller att man har fina kläder utan ”alla är lika

⁷ Urvalet har kommit att representera de yttersta polerna i Storstockholms boendesegregering. En konsekvens av detta är givetvis att villkoren för barn som växer upp här är väldigt olika.

bra”. Barnen i Villastaden, som bor i stora hus med tillhörande trädgårdar, väger i intervjuerna dess fördelar mot andra mer negativt laddade områden som innerstaden och krigsdrabbade länder. De jämför ofta med andra områden de bott i eller när de bodde utomlands (London, Dubai, USA). Barnen säger att i Villastaden finns det fin natur, lite avgaser och begås färre brott än inne i staden samtidigt som staden ligger inom räckhåll. De som har kompisar som bor nära, och har lättare att mer spontant träffa sina kompisar utan behov av att skjutas av föräldrarna, säger dock att de hellre bor i en lägenhet, nära en kompis, än i en ”jättestor villa långt ifrån”.

Här vill jag ta tillfället i akt och reflektera kring materialet utifrån några tankar om barndom och kön. Avstamp tar jag i en paradox, eller rådande ambivalens, i samtidens Sverige. Å ena sidan har Sverige ett statsunderstött jämställdhetsideal, genuspedagogiken blir allt vanligare, det startas genusdagens på föräldrars initiativ och den politiska debatten går mot att vi förmodligen i en snar framtid kommer att se en individualiserad föräldraförsäkring. Å andra sidan blir mycket av den materiella världen som riktar sig till en barnpublik såsom leksaksmarknaden och utbudet av kläder hos de större klädkedjorna allt mer könssegregerat, det vill säga inriktat mot att barnen är flickor eller pojkar. Är detta någon ambivalens som barnen själva hanterar eller reflekterar över? Slår den överhuvudtaget igenom i deras vardag – eller är den något som framförallt hör vuxenvärlden till? Hur talar barnen om kön: om relationer mellan flickor och pojkar, om hur flickor och pojkar kan och får vara och vad de får göra? Hur talar de om skillnader och likheter mellan flickor och pojkar? Här kommer jag att ge några exempel på hur barnen talar om relationer, om leksaker och om färger och hur de förhåller sig till och manövrerar föreställningar om kön.

De barn som har intervjuats i Småstaden är i 8-årsåldern. Barnen är väldigt öppna i intervjuerna, de styr och påverkar intervjuernas inriktning i väldigt hög grad. De pratar en hel del om skillnader mellan könen och barnen pratar påtagligt mycket om relationer: om relationer med kompisar och om kärleksrelationer. Flera av barnen är ”ihop”, men de är inte alltid så säkra på varför man ska vara ihop och vad man gör då. De pratar mycket om vem som är kär i vem, vilket kan förstås som en del av arbetet med sociala relationer. När jag gick igenom intervjuerna slogs jag av att de var så avancerade för sin ålder; de hade mängder av referenser till TV-program som riktas till vuxna som *Jackass*, ett program med ett mycket starkt inslag av våldsamma, helt galna och ofta farliga ”experiment” utförda av ett gäng killar. De visar en vana vid att surfa på Internet och gå in på olika hemsidor och chatta. Några av flickorna tipsar om en Bratz-hemsida där man kan göra ett kärlekstest genom att skriva in namnet på den man är kär i och då visar en barometer om det är besvarat.

Det som betraktas som "tjejigt" förkastas och hånas. Det här görs i synnerhet i mixade intervjuer (med både flickor och pojkar) och är inte ett lika framträdande drag när de befinner sig i enkönade sammanhang. Många av flickorna verkar tydligt ha internaliserat en negativ syn på det tjejiga, tar tydligt avstånd från dessa uttryck och vill inte själva associeras med det som betraktas som tjejigt. När intervjuaren frågar vad de önskar sig i julklapp kommenterar pojken högljutt flickans önskingar om "baby-dockor" som man kan klä ut till prinsessor och ha hästvagnar till med yttranden som: "Nu räcker det!" och "Mitt huvud spricker".

I en annan intervju med Mille, Martin och Ella som är 8 år och bor i Småstaden frågar intervjuaren om flickor och pojkar brukar leka tillsammans. "[T]jejerna vill leka det som killarna vill, men killarna vill inte leka det som tjejerna vill", svarar Ella. Det beror på att "Tjejer vill ju bara leka med Barbie", säger Mille. "Nej! Jag hatar Barbie", utropar Ella och sen utbryter en diskussion mellan barnen om det är Barbie eller Bratz som Mille menar. Kontentan är i alla fall att pojkarna uttrycker avsky inför dockorna och att också Ella tar avstånd från dem. Hon säger att pojkarna kan vara med och leka med Winx, som hon gillar, men att de kanske inte behöver vara älvor utan "specialister". Winx är också tråkigt, säger Mille, och menar att de hellre ska leka Jackass. För honom har Bratz, Barbie och Winx samma laddning medan det för Ella är stora skillnader mellan dem. Så här beskrivs Winx på Nickelodeons hemsida:

Bloom, Stella, Flora, Techna och Musa är några av feerna som vi får följa, de är magiska, de är tuffa - och de gillar mode! Dom är Winx Club! Häng med tjejerna när dom lever sitt tonårsliv samtidigt som dom räddar universum från de där elaka gamla häxorna Storm, Icy och Darcy (Nickelodeons hemsida).

Dockorna är alltså tuffa samtidigt som de gillar mode; de räddar världen samtidigt som de lever sitt tonårsliv. Varje Winx har en speciell egenskap (musik, teknik, växter etc.) och till dem är en älva knuten som de har ett "obrytbart band till". Rent visuellt har dockorna små ansikten med stora ögon och munnar, kropparna är smala med otroligt smala midjor. De har ofta korta tröjor så att midjorna exponeras tydligt.

"Bratz" knyts till det som ses som "tjejigt" och är därmed också lågt. Då kan också Bratz-ordet och dess associationer användas för att visa att andra företeelser är "låga". "Jag hatar den där Bratz-killen", säger samma flicka i Småstaden i intervjun. "Du gillar ju Bratz-musik", säger en pojke till flickan i samma intervju när intervjuaren frågar vad hon gillar för musik. Flickan kontrar med att det inte finns några Bratz-låtar.

Leksaksmarknaden är idag extremt könskodad, det vill säga att en viss typ av saker genom dess utformning, tematik eller färgsättning riktas till flickor och en annan till pojkar. Om flickor och pojkar faktiskt väljer att leka med de saker som riktas till deras kön, om de ställs inför ett val, är en helt annan sak. Ytterligare en är vad som händer när någon bryter mot förväntningarna. Det är i alla fall mycket tydligt att barnen är ytterst medvetna om leksakernas könskodning. I en intervju med två pojkar (9 och 10 år) i Söderorten retas de med varandra och använder Barbie som slagträ. Jag (C) har frågat om Giovannis (G) favoritfilm och Brad (B) kommenterar att han svarade Ninja Turtle:

B: Kan du inte ta nånting roligt också?

G: Jag sa ju Spiderman och Batman.

B: Eh, Barbie, [haha].

G: Bläää, det är för tjejer.

C: Är det?

G: Ja, killar leker inte med sånt.

C: Varför då?

B: [fnittrar].

G: Vad vet jag.

B: Det är för tjejer och det är tjejsaker.

C: Vad är det som gör att det är tjejsaker då?

G: De är ju tjejer. Det är bara tjejer som gillar att leka med såna där dockor.

C: Fast det finns ju Barbie och Ken. Ken är ju kille.

G: Fast det är också en Barbiedocka och det gillar jag inte.

B: Den hör ju till Barbie.

C: Gillar du inte Ken?

B: Ken är ju ful, ha.

C: Varför då?

B: Han har liten spinkig kropp

C: Ni leker inte med dockor alls ni? Har ni några figurer då?

B: Ja jag har Ninja Turtles, jag har legogubbar

C: Vad har du för legogubbar?

B: Jag har en robot, skepp och sånt. Jag har slott också.

I det här intervjuutdraget är det tydligt att könskodningen av Barbiedockan är så stark att inte ens pojkdockan Ken duger. Ken ses också som en barbiedocka eller som ett slags tillbehör till Barbie och blir på så vis ”ful” och ”spinkig” som Brad säger och omöjlig att leka med. Brads beskrivning av Ken som spinkig och ful framträder i kontrast med de fantastiskt muskulösa Ninja Turtles som en negation av hur en pojke (eller man) ska vara. I materialet finns inga liknande diskussioner – som de om Bratz, Barbie och Winx – om figurer eller dockor som i sin utformning, färgsättning och talang vänder sig uttalat till pojkar. Vad det beror på är värt att fundera över.

Precis som dockorna intar också färgerna svart och rosa en särställning bland barnen och har fått specifika laddningar i barnens föreställningsvärld. Tre

flickor i 9-årsåldern i Villastaden berättar att klänning är det fulaste plagg de vet. Alla spelar fotboll. En av de vanligaste lekarna är att leka ”fjollor”, eller ”snobbar”, berättar de. ”Hur gör man då”, frågar intervjuaren. Ja man är såhär: ”Åh gud jag bröt en nagel! Ah, jag kan bara ha rosa kläder!”. En flicka i 8-årsåldern som bor i Villastaden beskriver hur flickor är: ”tjejer är lite försiktigare och så, och de [killarna] vill ha mera svart, men jag vill också ha mera svart, fast tjejer vill ha rosa, det är mer tjejfärger, jag vill mer ha killfärger”. ”Jag gillar svart”, säger en annan flicka och berättar att hennes syster säger att om man gillar svart så är man ingen ”riktig tjej”. Systemens favoritfärg är rosa. I Villastaden märks också tydligt hur föräldrarna är med och styr vad flickorna har på sig. Det ska inte vara för uringat eller för tajt.

Socialantropologen Fanny Ambjörnsson har i en studie som undersöker hur föräldrar reflekterar och agerar kring sina små barn med avseende på genus slagits av hur stor roll kläder tycks spela i denna fostran (2005: 69-77). Valet av kläder spelar en central roll för hur man presenterar sitt barn, men naturligtvis också sig själv, menar Ambjörnsson. Hon blev förvånad över paradoxen att föräldrar klädde sina döttrar (inför en fotografering) i röda, rosa, blommiga och spetsprydda kläder samtidigt som de i samtal och intervjuer förklarade sig vara skeptiska eller i vissa fall till och med hatiska över dylika markörer. Den gemensamma föresatsen bland medelklassföräldrarna i innerstaden att undvika rosa och spets på sina döttrar förklaras framförallt med att rosa signalerar gullighet och behagfullhet. Att klä dottern i rosa förmedlar att man vill att dottern ska vara söt, gullig och vän. Att flickorna ändå i många fall kläs i såväl rosa som det ”rysch-pysch” som föräldrarna säger sig vilja undvika har flera olika anledningar. En är de stora klädkedjornas könssegregerade utbud. Det går att hitta barnkläder med andra mönster och färger men då landar man i en helt annan prisklass. Ett andra skäl är de gåvor som barnen får av välmenande släktingar med andra uppfattningar om hur barn ska klä sig. Ett tredje skäl som kommer fram är att föräldrarna ändå vill signalera vilket kön barnen har. Att klä pojkarna i rosa är helt otänkbart. Hennes studie fokuserar föräldrar med små barn, men även i vår studie framträder färger både som centrala markörer för kön och som något som väcker starka avståndstaganden och som verkar underordnande.

Färg och materiell kultur som analysingångar kan vara produktiva för att just spåra hur makt, underordning och skillnad görs i olika historiska kontexter (jfr Hyltén-Cavallius 2007). Färger och materiell kultur har inte samma innebörder över tid, men genom deras relativa hållbarhet går det att spåra historiska förbindelser. I vårt samtida Storstockholm tycks det som om färgerna svart och rosa, liksom dockor och figurer som Barbie, Bratz, Winx och Ninja Turtles är tydligt könskodade. Det som ses som ”tjejigt” – färgen rosa och dockorna – uttrycks i negativa termer och blir därmed också lågt. Detta illustrerar väl genushistorikern Yvonne Hirdmans (2001), och andras, analys

av genusystemet i vårt samtida svenska samhälle som bygger på en asymmetrisk isärhållandets logik. Det manliga ses som norm och det kvinnliga ses som avvikande, underordnat och helt enkelt mindre värt.

Referenser

- Ambjörnsson, Fanny 2005. Den rosa overallen. Om genusfostran, modeller av jämställdhet och identitetspolitiska markörer. I: *Kulturella perspektiv*. Nr 3 2005. Årg.14.
- Bjurman, Eva Lis 1981. *Barn och barn – om barns olika vardag*. Lund: Liber Läro-medel.
- Hirdman, Yvonne 2001. *Genus – om det stabila föränderliga former*. Lund: Liber.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte 2007. *Barn och barn. Får barn plats?* Redovisning av pilotstudie till Kulturrådet. Mångkulturellt centrum.
- Hyltén-Cavallius, Charlotte 2007. *Traditionens estetik: spelet mellan inhemsk och internationell hemslojd*. Stockholm: Carlsson
- Nickelodeons hemsida: <http://www.nickelodeon.se/nick/?StoryId=8021>, verifierad 2008-11-08.
- Pripp, Oscar 2002. Mediabilder och levd erfarenhet. I: *Fittja, världen och vardagen*. Red: Ingrid Ramberg och Oscar Pripp. Tumba: Mångkulturellt centrum.

När allt faller på plats. Om diagnoser och identitet

Helena Hörnfeldt

Jag fick diagnosen add (alltså utan hyperaktivitet) för sex år sedan. När min son fick denna diagnos vid 13 års ålder och läkaren sade att det ofta är ärftligt, föll allting på plats för mig. Efter utredning fick jag samma diagnos. Det var en enorm lättnad, eftersom jag hade känt mig oduglig i mycket, både i karriären och att sköta hemmet. /.../ Jag äter nu också centralstimulerande medicin och det har ändrat mitt liv. Jag känner mig numera ”normal”. (Kerstin, SvD 28/2/2008)

Kerstins berättelse ovan är hämtad från en artikelserie som gick att följa i *Svenska Dagbladet* under våren 2008. Artikelserien kallades Bokstavskvinnor och handlar om kvinnor som i vuxen ålder fått diagnosen adhd (Attention Deficit Hyperactivity Disorder). I artiklarna berättar olika kvinnor som diagnostiserats för adhd på vilka sätt detta har förändrat deras liv. I Kerstins berättelse framträder några typiska formuleringar för detta slags ”komma-utberättelser”; dels att diagnosen innebar en enorm lättnad, dels att allt föll på plats i och med den. Äntligen, menar de intervjuade kvinnorna, kan de acceptera sina svårigheter och till och med glädjas åt sin annorlundahet. Diagnosen innebär också ett erkännande och en identifikation med andra med liknande slags erfarenheter. Sara berättar om hur hon, sedan hon fått diagnosen, gick runt som i ett rus i ett halvår. Hon kände sig så lycklig över att det fanns andra som var precis som hon (SvD 25/8/2008). Kerstin med flera vittnar också om hur de centralstimulerande medlen (amfetaminliknande preparat) förenklade tillvaron på så vis att impulsiviteten dämpats och koncentrationsförmågan ökat.

Adhd är en av flera så kallade neuropsykiatriska diagnoser som idag används flitigt inom medicinen och psykiatrin. Andra beteckningar som vi dag vant oss vid att känna igen är damp, tourettes och aspergers syndrom och autism. Men vad är då adhd? På riksförbundet Attention (intresseorganisation för människor med neuropsykiatriska funktionshinder) hemsida beskrivs adhd

innebära problem med uppmärksamhet, impulsivitet och överaktivitet. I de fall då personen därutöver har problem med motorik och perception används hellre beteckningen damp. Gränsen mellan adhd och det så kallade normaltillståndet är inte alldeles tydlig, men i beskrivningarna framgår att diagnosen kräver att personen har stora och varaktiga svårigheter i en rad vardagssituationer, som till exempel att komma i tid och hålla ordning i hemmet. I de enkla test för vuxen-adhd man kan göra på bland annat kvällstidningarnas hemsidor är det fler än var tredje person som hamnar inom adhd-spektrat. Testet innehåller frågor som: Hur ofta har du svårt att avsluta sista detaljerna i ett projekt när mer krävande moment avklarats? Hur ofta undviker/skjuter du på att sätta igång med en uppgift som kräver mycket tanke-möda? Hur ofta känner du dig överaktiv och tvungen att hålla igång, som om du gick på högvarv? De är nog få personer som inte känner igen sig själva i åtminstone någon av dessa beskrivningar. När jag själv gör testet får jag svaret att jag förmodligen inte har adhd, men att det ändå inte kan uteslutas. Gör jag ett liknade mer omfattande test, för barn och ungdomar företrädesvis pojkar, (på psykologitest.se) får jag svaret att jag kan ha tendenser till adhd eller möjligen är överaktiv. De som väl får diagnosen adhd har emellertid genomgått betydligt fler och mer djupgående undersökningar än dessa enkla test. För barn innefattar en adhd-utredning intervjuer med föräldrar, förskole- och skolpersonal, ett antal psykologiska tester och bedömningar samt en medicinsk undersökning. Att jag har svårt att avsluta projekt, gärna skjuter upp svåra uppgifter och ibland känner att jag går på högvarv kan tydligen förstås som tecken på adhd. Samtidigt finns det andra förklaringar och perspektiv på mina tillkortakommanden än de som psykiatrin erbjuder men som med nutidens behov av snabba resultat och explicita förklaringar tycks mindre gångbara.

Diagnoserna för mentala störningar har sedan den senaste amerikanska psykologiska manualen (DSM-IV-TR) kom 2000, ökat avsevärt. Sociologen Thomas Brante skriver att det idag finns ungefär 400 diagnoser som betecknar olika slags mentala störningar. Det finns således en nästintill ousinlig källa av möjliga diagnoser som begripliggör personer som i något avseende tycks falla utanför det normala. I ett svenskt sammanhang har framför allt diagnoserna adhd och damp nått framgångar när samhället har sökt förklaringar till barn som betar sig annorlunda i relation till andra barn. I dag beräknas cirka mellan tre och sex procent av alla barn ha adhd, därutöver tillkommer alla de, i första hand flickor, som man menar ännu inte upptäckts. I artiklar, texter och böcker om adhd och andra närliggande diagnoser talas gång på gång om kvinnornas och flickornas underrepresentation. Det är känt att betydligt fler pojkar får diagnoser som autism, adhd och damp. I vissa fall är det till och med tio gånger så många pojkar som utreds, diagnostiseras och behandlas med mediciner. En av artiklarna i *Svenska Dagbladets* serie heter, utifrån detta resonemang, följdriktigt ”Vem ser den tysta flickan?” och tar

upp problemet med att så få flickor diagnostiseras för adhd och damp. Om pojkar med adhd visar upp utagerande beteenden och överaktivitet, yttrar sig adhd hos flickor som ångest, depression och ätstörningar, kännetecknen som samtidigt är mycket vanliga hos flickor i tonåren, vilket gör det svårt att se att det verkligen handlar om ett sjukdomstillstånd. Trots diagnosens uppenbara avgränsningsproblem är experterna på området övertygade om att det i samhället finns ett stort antal flickor som har adhd men som ännu inte identifierats. Ett liknande resonemang förs när diskussionen istället handlar om vuxna med så kallad oidentifierad adhd-problematik. Ofta är det i samband med att ett barn får en diagnos som föräldrarna börjar fundera över sin egen uppväxt och skolgång. Hur var det för mig, varför hade jag så svårt att klara skolan? Var jag utanför eller rent av mobbad? Sociologen Eva Kärve menar att detta förfarande resulterar i ett slags retroaktivt diagnostisering som för många både förklarar och skapar nya samhörigheter. En grupp som särskilt lyfts fram i artikelserien är kvinnor med hög stresskänslighet och svårigheter med att få vardagen att flyta.

Bland utbrända kvinnor i 40-årsåldern är nog kvinnor med adhd överrepresenterade. Det är min tro i alla fall. Män kan tillåta sig att komma sent och glömma födelsedagar, men inte kvinnor. Jag tror att många kvinnor med adhd sliter utan att få någon hjälp. (SvD 28/2/08)

Problemet med kvinnors dubbelarbete och utbrändhet läggs i detta resonemang på individen själv, inte minst på dem som inte klarar av samhällets ökade press. I stället för att uppmärksamma könsrelaterade strukturella problem framhävs individuella och biologiska orsaker. På så sätt förläggs också problematiken till en individuell nivå istället för till en samhällelig nivå. I ett historiskt perspektiv kan detta (nygamla) sätt att förhålla sig till människors beteenden och tillkortakommanden tolkas som ett slags mentalitetsförskjutning från en social och kulturell tolkningsram till ett mer individualiserat och biologiserande synsätt på människan. Att jag inte hinner med att både göra karriär, föda och ta hand om barn samt ta ett stort socialt ansvar för vänner och släktingar är i denna förståelsemodell inte ett problem som säger något om vår tid eller om kvinnors situation i samhället, nej det beror istället på att jag, som enskild individ har en medfödd problematik som emellertid lätt kan lindras med medicinering. Det hela blir ett bekvämt sätt för politiska beslutsfattare att frånsäga sig sitt ansvar. Dessutom är det svårt att bortse från att läkemedelsindustrin rimligen tjänar på att alltfler människor långtidsmedicineras.

Men vad betyder då diagnostiseringen för den enskilde individen och vad gör diagnoserna med människan? Hur förstår de diagnostiserande och kategoriserade sig själva i relation till diagnosen och kategorin? Den ökade diagnostiseringen vi idag ser exempel på medför att allt fler, både barn och

vuxna, idag lever med en idé om sig själva som avvikande i relation till en föreställd normalitet. Begreppen, diagnoserna och kategorierna förändras hela tiden, dessutom tillkommer ständigt nya mer förfinande verktyg som skiljer mänsklig avvikelse från normalitet. I en av artiklarna i SvD: s artikelserie berättar Lina hur diagnosen, som för så många andra, innebar en stor lättnad för henne. Äntligen, fick hon förståelse för det som så länge känts svårt i hennes liv. I berättelsen om Lina framkommer att hon är 37 år, trebarnsmamma och doktorand.

Diagnosen har fått mig att fundera. Kanske är det inte doktorand jag ska vara. Forskning ställer så höga krav på detaljer, fördjupning och att självständigt driva projekt över längre tid (SvD 28/2/08).

Från att tidigare ha kämpat sig fram och hittat olika strategier för klara av de stora krav samhället ställt på henne, har nu diagnosen fått henne att fundera över om hon inte borde förändra sitt liv i relation till den hon faktiskt är, det vill säga en person med adhd. Filosofen Ian Hacking för ett resonemang om hur diagnoserna förändrar människorna som tillskrivs diagnosen vilka sedan i sin tur, genom att leva i enlighet med diagnoserna, förändrar dess kriterier och gränser. Kategorin eller benämningen, gör på så vis något med människan som kategoriseras, på det sätt att hon kommer att uppleva och förstå sig själv i relation till diagnosen eller kategorin, precis som Lina här ovan ger uttryck för. Det sker därför, menar Hacking, en växelverkan mellan kategorin och den kategoriserade. Själva diagnosen fungerar som en aktör som berättar för den diagnostiserade hur hon eller han ska känna sig och förstå sig själv. Dessutom förväntas omgivningen förhålla sig på ett särskilt sätt till den diagnostiserade genom att exempelvis erbjuda förståelse, stöd och särskild uppmärksamhet som emellertid inte sällan innebär exkludering från ett föreställt normalt liv. Barn med diagnostiserad damp och adhd kan, trots så kallad normal eller särskild begåvning, fräntas rätten till normal skolgång och istället placeras i pedagogiska särlösningar som exempelvis mindre grupper med lägre kunskapskrav vilket ger dessa barn helt andra utgångspunkter i livet. Diagnoser, som för många innebär lättnad, identifikation och känslor av att allt faller på plats, innebär därför samtidigt ett skapande och befästande av en avvikaridentitet som i förlängningen krymper utrymmet för det normala.

Referenser

Brante, Thomas 2006. Den nya psykiatrin: exemplet ADHD. I: Hallerstedt Gunilla (red.) *Diagnosens makt. Om kunskap, pengar och lidande*. Göteborg: Daidalos
Hacking Ian 2004. *Social konstruktion av vad?* Stockholm: Thales

Kärve, Eva 2006. Den mänskliga mångfalden diagnosen som urvalsinstrument. I:
Hallerstedt Gunilla (red.) *Diagnosens makt. Om kunskap, pengar och lidande.*
Göteborg: Daidalos

Socialstyrelsen 2004. Kort om ADHD hos barn och vuxna. Kunskapsöversikt.

Ideologin om det goda hemmet – och dess konsekvenser

Eva M. Karlsson

Palliativ hemsjukvård⁸ – liksom sjukvård i allmänhet – vilar mot en medicinsk ordning, där medicinsk kunskap också medför en hierarkisk position. Ju mer kunskap inom det medicinska fältet, ju högre rangordning i vårdens hierarki (Karlsson 2008). Jag vill i föreliggande text diskutera denna ordning i relation till en uppfattning om en rumslik ordning som jag menar är nära förknippad med ideologin om det goda hemmet. Det egna hemmet framställs i denna ideologi som en plats för autonomi och självbestämmande, en plats där patienten har kontroll över vårdssituationen. Palliativ hemsjukvård bedrivs i patientens hem, ett hem som sedan vårdens intåg balanserar på gränsen mellan det privata och det offentliga. Jag kommer i texten presentera hur ideologin om det goda hemmet också ger konsekvenser i den enskilde patientens tillvaro och möjlighet till exempelvis val av vårdform.⁹

Det goda hemmet

Ordet ”hem” har i dagens Sverige kommit att bli ett ideologiskt ord med en otvetydig positiv klang. Flera forskare har visat på hur hemmet förknippas med trygghet, värme, gemenskap, trivsel och andra positivt laddade begrepp (t.ex. Frykman & Löfgren 1979, Gaunt, Öhlander & Schwarz 1993, Bergh 1996, Öhlander 1996, Lundgren 2001, 2005). Hemlängtan, höra hemma och hemtrevlig är ord som avspeglar denna positiva laddning och som knyter an

⁸ Palliativ vård kan kort beskrivas som lindande vård i livets slutskede. De patienter som i första hand får ta del av denna vårdform har en diagnostiserad och obotlig cancersjukdom. Den palliativa vården syftar inte till att bota patienten, målet är istället att lindra symtom och öka patientens välbefinnande.

⁹ Texten grundar sig på tidigare genomförda fältarbeten vid ett antal enheter inom palliativ hemsjukvård.

till föreställningen om det goda hemmet. Hemmet har också fungerat som metafor i uppbyggnaden av det svenska välfärdssamhället, där klassamhället skulle ersättas av folkhemmet. En nation – ett hem – för alla, fyllt med positiva värden och där alla invånare skulle kunna känna sig delaktiga och lika värda (Hirdman 1989, Svensson 2002, Öhlander 2007).

Inom ramen för denna ideologi befinner sig också den palliativa hemsjukvården. I olika utredningar och rapporter poängteras hemmets positiva betydelse vid vård i livets slutskede (t.ex. SOU 2001:6, Socialstyrelsen 2006). Hemmet presenteras i dessa texter som patientens egen arena, med större möjlighet till autonomi, gemenskap och välbefinnande för patienten än vad som ges inom traditionell sjukhusvård. Också bland vårdpersonalen omtalas hemmet som vårdplats i positiva ordalag. Hemmet beskrivs av personalen som att det är självklart gott. Hemmet ger utrymme för det goda livet, trygghet, livskvalitet och är något man längtar till.

Hemmet som vårdplats jämförs ofta av personalen med sjukhuset som vårdplats. Dessa jämförelser förstärker den positiva bilden av hemmet. Sjukhuset omtalas i dessa fall, i likhet med Erving Goffmans totala institution (Goffman 1983 [1961]), som en plats där patienten befinner sig inom en noga reglerad värld med lite eller inget utrymme till avvikelser från ordningen. Vårdpersonalens berättelser om hur patienten måste anpassa sig till sjukhusets rutiner istället för tvärtom kan handla om att alla patienter måste äta frukost klockan 07.00, schemalagda avföringsdagar eller att patienten inte själv kan hämta en smörgås om hon eller han blir hungrig vid en annan tidpunkt än de obligatoriska måltiderna. Genom personalens berättelser om sjukhusets begränsande värld, berättas också indirekt om hemmets möjligheter och hur det där istället är vårdpersonalen som måste anpassa sig till patientens rutiner.

En naturlig plats

Inkluderad i ideologin om det goda hemmet finns även förståelsen av hemmet som en naturlig plats för vård. Detta är ingen ny tanke. Filosofen Michel Foucault beskriver hur hemmet innan den stora förändringen av den medicinska vetenskapen på 1700-talet sågs som den självklara platsen för omvårdnad av sjuka. Hemmet, och därmed också familjen, sågs som naturliga delar av livet och till följd därav också som den naturliga platsen för omvårdnad.

The natural locus of disease is the natural locus of life – the family: gentle, spontaneous care, expressive of love and common desire for cure, assists na-

ture in its struggle against the illness, and allows the illness itself to attain its own truth. The hospital doctor sees only disorted diseases, a whole teratology of the pathological; the family doctor "soon acquires true experience based on the natural phenomena of all species of disease". This family medicine must necessarily be respectful: "Observe the sick, assist nature without violating it, and wait, admitting in all modesty that much knowledge is still lacking" (Foucault 1994 [1973]:17).

Beskrivningen av den naturliga omvårdnaden i hemmet av den egna familjen återfinns i talet om det goda hemmet även idag. Familjen ses som mycket viktig inom den palliativa hemsjukvården. Dels rent praktiskt för att ge omsorg, och dels som en institution – den goda familjen i det goda hemmet – som anses påverka patientens välmående på ett positivt sätt. Den palliativa hemsjukvården befinner sig inom en ram där hemmet och familjen utgör både naturliga och positiva inslag, samt kan uppfattas som förutsättningar för vården.

I gränslandet mellan hem och institution

Hemmet skildras av personalen som en plats för autonomi och självbestämmande. I hemmet antas patienten ha mer kontroll över sitt liv och också större möjligheter att påverka vården mot vad hon eller han har på sjukhuset. Hemmet framställs som patientens arena. Detta kan uttryckas i meningar som: "Man kommer ju ändå dit på patientens villkor trots allt, och man får vara lite ödmjuk för det", eller: "I hemmet är vi ju deras gäster". På så sätt kan det framstå som att maktrelationerna mellan personal och patient jämnas ut om vården sker i hemmet. Men även om personalen gärna presenterar sig som att de är gäster i patientens hem, är det ändå på grund av patientens behov de åker dit, inte för att göra en social visit. Personalen har ett stort inflytande över vad som händer i hemmet. Vilken tidpunkt de kommer dit, vad som sker medan de är där, vilken roll anhöriga får, vilka idéer och önskningsar från patienten som uppmuntras och vilka som inte uppmuntras.

Mycket av personalens inflytande över patientens vardag sker utifrån en medicinsk motivering, exempelvis genom förslag om medicinering och behandlingar. Att detta i sin tur också medför en maktposition är något personalen inte gärna talar om. I sin självförståelse vill många hellre se sig som gäster hos patienten, gäster som är hemma hos patienten på dennes premisser och då också i en underordnad position till denne.

Även om hemmet är patientens domän i vanliga fall, förändras dock situationen när vården "flyttar in". Hemmet som plats förändras beroende av vem som befinner sig i det (jfr Krøjer 2004). Vårdpersonalen blir under sina

hembesök en del av hemmet, och sjukvårdsmaterial och hjälpmedel signalerar att detta inte enbart är patientens arena. Gränsen mellan institution och hem luckras upp både genom att vårdens aktörer och ting kräver sin plats i hemmet samt av att verksamheten omvandlas bort från det privata familjelivet mot det offentliga vårdsammanhanget. Hemmet kan på så sätt sägas befinna sig i ett gränsland mellan det privata och det offentliga, där hemmet i praktiken är såväl patientens, anhörigas som vårdpersonalens arena.

Osynliggjorda maktrelationer

Personalens framställningar av sig själva som varandes i en underordnad position i förhållande till patienten kan förstås med hjälp av Michel Foucaults definition av makt som relationell snarare än repressiv. Foucault hävdar att makten endast är uthärdlig om man ser den utanför sig själv, och undviker att analysera sin egen position i relationen (Foucault 1980 [1976]). För personalen, som ser sig själva som vårdare med goda intentioner, kan det vara svårt att identifiera sig med makten, även om de samtidigt är införstådda med att patienten är den som står längst ned på skalan i vårdens hierarkiska uppbyggnad. I hemmet finns då en omständighet som personalen anser omvänder detta maktförhållande, man befinner sig på patientens arena.

Men oavsett om vårdssituationen utspelar sig i patientens hem eller inte, är det vårdpersonalen som är experter på medicin och vård. Det är personalen som sitter inne med den medicinska kunskapen, vilket påverkar maktrelationerna mellan dem, patienten och dennes anhöriga (jfr Foucault 1993 [1974]). När vårdpersonalen är på hembesök är det deras expertkunskaper som efterfrågas, och därmed hamnar personal, patienter och anhöriga i olika maktpositioner till varandra. Jag menar att i vårdssituationen är maktrelationerna stratifierade utifrån en medicinsk ordning snarare än en rumslig sådan. Den medicinska ordningen innebär att kunskap inom det medicinska fältet också medför en hierarkisk position i vårdssituationen. Ju mer kunskap inom detta fält, ju högre rangordning i vårdens hierarki (Karlsson 2008). Och i denna ordning befinner sig personalen i en överordnad position till patienten oavsett om man befinner sig inom sjukhusets väggar eller i patientens egna hem. Den medicinska ordningen är således överordnad den rumsliga ordningen.

En ideologi med konsekvenser

Personalens syn på hemmet som patientens arena kan förstås som en effekt av, men ger också näring till, ideologin om det goda hemmet. Visst vill många människor bli vårdade i sitt eget hem och känner sig mer fria och autonoma där än på en avdelning på sjukhuset. Men långt ifrån alla. Ideologin om det goda hemmet kan i olyckliga fall få till konsekvens att patienter vårdas i sitt eget hem trots att de skulle vilja något annat. Dels på grund av samhällseliga riktlinjer där vård i det egna hemmet har en stark position, och dels på grund av personalens övertygelse om fördelarna med vård i hemmet. Så kan exempelvis Rauha, som hellre vill bli vårdad på sjukhuset än i sitt hem på grund av att hon är rädd för sin man, nekas denna förflyttning med motiveringen att hon har det bättre hemma än på sjukhuset. Och när det gäller Henry, som känner sig otrygg i hemmet och som en belastning för sin hustru, så menar personalen att det bästa för honom ändå är att vårdas i hemmet och att han kommer att vänja sig vid det så småningom. Rauhas och Henrys önskemål om att få bli vårdade på sjukhus istället för i hemmet tas inte på allvar av personalen, istället ignoreras de med motiveringen att personalen vet bäst. Jag menar att ideologin om det goda hemmet – snarare än att sätta patientens önskningar och bästa i fokus – i dessa och liknande fall kan bidra till att begränsa dennes möjlighet till att vara delaktig i och kunna påverka sin egen vårdssituation.

Hemmet framhålls som en plats för utjämnade maktrelationer, autonomi och frihet. Men hemmet kan också vara en plats för ofrihet, där patienten kan stå i en beroendeställning till, eller känna sig som en last för närstående och även till personalen. I vissa fall kan patienten lättare vara oberoende eller få sina önskningar uppfyllda om hon eller han befinner sig på en vårdavdelning istället för i det egna hemmet (jfr Sandman 2004). Likaväl som en vårdavdelning har sina begränsningar har även hemmet det. Och likaväl som hemmet kan vara en plats för autonomi och utjämnade maktrelationer, borde också en vårdavdelning kunna vara det. Ideologin om det goda hemmet riskerar att medföra ett osynliggörande både av hemmets mindre bra sidor samt av de positiva möjligheter som faktiskt kan finnas även utanför hemmets sfär.

Referenser

- Bergh, Anders 1996. "Vad döljs bakom 'hemlighetens vind'". I: Gaunt, David & Göran Lantz (red.). *Hemmet i vården – Vården i hemmet*. Stockholm: Ersta vårdetiska instituts skriftserie nr. 4/Liber AB.

- Foucault, Michel. 1980 [1976]. *Sexualitetens historia 1. Viljan att veta*. Gidlunds förlag.
- Foucault, Michel 1993 [1974]. *Övervakning och straff. Fängelsets födelse*. Arkiv förlag.
- Foucault, Michel 1994 [1973]. *The Birth of the Clinic. An Archaeology of Medical Perception*. New York: Vintage Books.
- Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 1979. *Den kultiverade människan*. Malmö: Gleerups förlag.
- Gaunt, David, Magnus Öhlander & Rita Schwarz 1993. *Demenser och demensvård. Medicinska, sociala och kulturella aspekter*. Liber Utbildning AB.
- Goffman, Erving 1983 [1961]. *Totala institutioner. Fyra essäer om anstaltslivets villkor*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Hirdman, Yvonne 1989. *Att lägga livet till rätta. Studier i svensk folhempolitik*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Jönsson, Lars-Eric 1998. *Det terapeutiska rummet. Rum och kropp i svensk sjuksjukvård 1850-1970*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Karlsson, Eva M. 2008. *Livet nära döden. Situationer, status och social solidaritet vid vård i livets slutskede*, Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Krøjer, Jo 2004. "Krop og forandring – kønnede landskaber i organisationer. *Kvinder, køn & forskning*. Vol. 13(4).
- Lundgren, Eva 2001. *Den hemlika institutionen*. Falun: Dalarnas Forskningsråd.
- Lundgren, Eva 2005. "Hemlikt eller hemporr?" I: Öhlander, Magnus (red.). *Bruket av kultur. Hur kultur används och görs socialt verksamt*. Lund: Studentlitteratur.
- Sandman, Lars 2004. "On the Autonomy-Turf. Assessing the value of autonomy to patient". I: *Medicin, Health-Care and Philosophy*, Vol. 7 (3), s. 261-268.
- Socialstyrelsen 2006. *Vård i livets slutskede. Socialstyrelsens bedömning av utvecklingen i landsting och kommuner*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOU 2001:6. *Döden angår oss alla. Värdig vård i livets slut*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Svensson, Birgitta 2002. "Ingenjörskonst och människovärde". I: SOU 2002:67 *Industrisamhällets kulturarv*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Öhlander, Magnus 1996. "Det goda livet i hemligheten. Idén om hemmet och gruppboende för dementa". I: Gaunt, David & Göran Lantz /red.). *Hemmet i vården – vården i hemmet*. Stockholm: Ersta vårdetiska instituts skriftserie nr. 4 / Liber AB.
- Öhlander, Magnus 2007. "En kulturhistorisk betraktelse av hemmets innebörder". I: Silfverberg, Gunilla (red.). *Hemmets vårdetik. Om vård av äldre i livets slutskede*. Lund: Studentlitteratur.

Europeisk och jämförande. Om gränsöverskridande etnologi och maktbemängda villkor

Karin S. Lindelöf

Länge har svenska etnologer huvudsakligen ägnat sig åt att studera inhemska förhållanden och kulturella företeelser inom Sveriges gränser. Trots att ämnet (eller åtminstone professurerna) på några lärosäten har haft tillnamn som ”särskilt europeisk” eller ”nordisk och jämförande” har de europeiska (och andra) utblickarna varit förhållandevis få. På senare år har dock vissa förändringar skett, inte minst genom den forskarskola för östersjö- och östeuropaforskning vid Södertörns högskola där ett antal etnologiska avhandlingar har producerats eller håller på att skrivas. Även de disputerade forskarna arbetar här i hög grad med etnologiskt kunskapande som överskrider de svenska nationsgränserna. Jag föreställer mig att detta också sker vid övriga lärosäten, om än kanske inte lika uttalat eller i samma omfattning.

När man som etnolog går utanför sin egen (nationella) kontext, sitt eget välkända sammanhang och studerar kulturella företeelser som inte ens på ett ytligt plan är bekanta för en uppstår vissa nya problem. Detta gäller både för fältarbete och materialinsamling, tolkningsramar och inte minst maktaspekter. Det blir helt enkelt svårare att vara lika nyanserad och att undvika generaliserande beskrivningar och analyser av det som är relativt okänt än av det närallgande och bekanta. En av de etnologiska grundstrategierna, som de beskrivs i exempelvis *Kulturanalys* från tidigt 1980-tal, är ju förmågan att främmandegöra det vardagliga och välkända genom att betrakta det på nya sätt (Ehn & Löfgren 1982). Men hur gör man etnologisk rättvisa åt det som är främmande redan från början? Egentligen borde det inte vara så svårt. I *Kulturanalys* brottas författarna med problemet att anlägga antropologiska metoder, utvecklade i fjärran länder och exotiska kontexter, på en ”bleksiktig svensk vardag” (Ehn & Löfgren 1982:11). Idag har vi lärt oss det, men behöver uppdatera och vidga denna kunskap.

Särskilt svårt är det om den publik man vänder sig till är lika främmande för studieobjektet som forskaren själv och kanske har samma förförståelser och förutfattade meningar som hon själv hade innan hon startade sitt arbete. Då krävs det ofta att slutprodukten är enkel och pedagogisk – och just därför också riskerar att förlora många av sina nyanser och tecken på sprickor och destabiliseringar. Givetvis är detta alltid en risk för etnologer, som ändå i någon mån ofta studerar ”de Andra”. Jag tänker exempelvis på Annette Rosengrens studie av ett svenskt småsamhälle på 1980-talet, *Två barn och eget hus*, där författaren genom sitt eget positionerande som storstadsakademiker markerar att det är en främmande värld som läsaren får ta del av. ”Här finns väl ingenting att göra?”, utbrister Rosengren inför sitt fält (Rosengren 1991:9). Eller Åsa Anderssons avhandling *Inte samma lika* om flickor i en multietnisk stadsdel i Göteborg (Andersson 2003). Eller för den delen Birgitta Svenssons många texter om tattare, tjuvar och mördare – personer som per definition fungerar som ”de Andra” i ett städat och prydligt svenskt samhälle (t ex Svensson 1993, 2004). Det är kort sagt svårt att beskriva marginaliserade människor och företeelser på ett sätt som inte stereotypiserar, och detta är något som många etnologer brottas med.

Samma sak gäller när ”de Andra” befinner sig på andra sidan Östersjön, i den del av Europa som fortfarande – snart 20 år efter berlinmurens fall och kalla krigets slut – av många svenskar betraktas som suspekt, avvikande, torftigt, exotiskt, efterblivet och skrämmande. Beatriz Lindqvist och Mats Lindqvist visar i sin senaste bok *När kunden är kung* hur föreställningar om händelserna kring 1989 som en ”catching-up-revolution” alltjämt präglar svenskars bilder och beskrivningar av människor och samhällen på andra sidan Östersjön. Lettiska sexarbetare och polska telekomarbetare utgör i deras respektive studier exempel på hur detta skrämmande integreras i och blir en del av en marknadsekonomisk diskurs (Lindqvist & Lindqvist 2008).

Även vi forskare omfattas av dessa bilder av ”öst”. Agnes Ers skriver i sin avhandling om ett svenskt biståndsprojekt i Rumänien att hennes känslor inför fältarbetet var blandade. Hon hade aldrig varit i landet tidigare och föreställde sig det som mörkt, smutsigt, kallt och lerigt. Precis som många andra svenskar hade hon också sett de uppskakande reportage om statliga rumänska barnhem som visats i teve under 1990-talet. Hon både längtade efter att se ”äkta misär” och ville överskrida detta begär och skapa nya bilder av rumänsk verklighet (Ers 2006:42ff). Ers förstår sina känslor som relationella och performativa, i enlighet med filosofen Sara Ahmed (Ahmed 2004). Med det synsättet är känslor varken enbart något som kommer inifrån individen själv eller enbart är strukturellt bestämda, utan något som görs i sociala relationer och samtidigt skapar nya möjliga förhållningssätt. Ers uppfattar också sina känslor som ”representativa för en person i [hennes] sociokulturella position” (Ers 2006:44). Precis som alla andra ingår alltså forskaren i de

maktimpregnerade sociala och kulturella sammanhang som struktureras i relation till diskurser om väst och öst, nord och syd, vi och de. Vi både reproducerar och längtar efter att överskrida dessa diskurser. Ibland lyckas vi bättre, oftast sämre. Ändå lägger vi ned massor med arbetstimmar på att skriva reflexivt och nyanserat, och anstränger oss för att förmedla en insikt om de politiska konsekvenserna av våra texter.

Under mitt eget avhandlingsarbete om identitetskonstruktioner bland unga välutbildade kvinnor i Polen (Lindelöf 2006) drevs jag av en vilja att visa andra bilder av det polska samhället än de som talar om kulturell och ekonomisk eftersläpning, grå tristess och social misär. Och andra bilder av polskor och polacker än de som talar om svartarbete och prostitution. Jag ville skriva om andra polska verkligheter än de som cirkulerade i svensk massmedia och i svenskars ”kollektiva medvetande” i den mån man kan tala om ett sådant. Jag ville representera på ett mindre stereotypiserande sätt. På sätt och vis kan jag därför skrivas in i den etnologiska tradition – ”språkrörsvetenskap” som Pia Lundahl kallar det i denna volym – som strävar efter att ”ge röst åt” olika grupper i samhället. Detta kan ses som en sympatisk hållning, men riskerar samtidigt att låsa fast grupper och individer i en underordnad position gentemot forskaren och den sociokulturella ställning som hon representerar. De människor som förser oss med material framstår då som några som *måste* ges röst åt av en utomstående auktoritet. Detta är problematiskt.

Dessutom omfattades jag av samma transitionsdiskurs – om förhållandet mellan öst och väst, om framsteg och utveckling, om sirlighet och jämställdhet – som de unga polska kvinnor jag intervjuade. Men min position var en annan. Bara det faktum att jag representerade ett svenskt forskningsinstitut med inriktning på det forna östblocket positionerade mig inom ramen för dessa maktbemängda villkor. Sedan 1989 har omvandlingsprocesserna i Central- och Östeuropa – från planekonomi till marknadsekonomi, från diktatur till demokrati, från socialism till kapitalism – skett enligt västeuropeiska och nordamerikanska normer. Detta är inte en oskyldig process att studera. Vi som forskar om detta är delaktiga i transitionsskeendena och dess maktrelationer på samma sätt som alla andra utvärderare och rankningsinstitut som är inblandade i denna utveckling: Världsbanken, Europakommissionen, Transparency International m fl (se Dahl 2007).

Vad signalerar vi som forskare egentligen till människorna i dessa länder? Vilka frågor ställer vi och hur är dessa frågor färgade av våra egna begränsade uppfattningar om öst och väst, om vilka ekonomiska, sociala och politiska system som är att föredra, om vad som är förtryckande respektive icke-förtryckande ideologier? I vilken mån och på vilka sätt återinskriver vi de människor och fenomen som vi möter i fält i samma gamla standardberättel-

ser om östlig avvikelse och västlig normalitet? Om östlig tradition och västlig modernitet? Om östlig eftersläpning och västlig framgångssaga? Om ”vi” normala i väst och ”de” avvikande, exotiska och skrämmande Andra i öst?

Här har etnologer ett viktigt bidrag att ge till östeuropaforskningen generellt – inom vårt ämne är vi i allmänhet uppmärksamma på frågor av reflexiv karaktär. Trots detta riskerar också vi att reproducera samma gamla bilder av Europas östra delar som har gjorts så många gånger förr. Mediediskurserna på detta område är, precis som Beatriz Lindqvist och Mats Lindqvist visar i sin bok, oerhört starka. Det är svårt att värja sig från dem som forskare och det är också dessa bilder som många av våra läsare inom och utanför akademien relaterar till. Därför krävs en extra omsorg vid författandet av de vetenskapliga texterna. De måste vara nyanserade, destabiliserande, visa på kontingens och relationalitet – också angående vilka normer och maktrelationer som produceras inom ramen för vårt kunskapsområde, dvs. central- och östeuropaforskningen. Vilka begränsningar innebär dessa normer och maktrelationer för vår förståelse av olika kulturella, ekonomiska och politiska processer i regionen? Eller, som i mitt fall, för förståelsen av köns- och identitetskonstruktioner?

Under avhandlingsarbetet var jag ju inte bara – eller ens i första hand – en representant för den västbaserade östeuropaforskningen, utan snarare en företrädare för svensk feministisk könsforskning med allt vad det innebär. De unga kvinnor jag följde under fältarbetet uppfattade mig sannolikt som en representant för den svenska jämställdhetsnormen, och mina reaktioner på olika företeelser i fält formades delvis mot bakgrund av denna norm och den vita heteronormativa medelklassfeminism som dominerar den svenska debatten. Denna debatt har givetvis också element av öst/väst-tänkandet, vilket Beatriz Lindqvists så tydligt visar när det gäller lettisk sexindustri och svenska insatser för att stävja denna (Lindqvist & Lindqvist 2008:del 2).

Jag minns att jag under fältarbetet reagerade starkt på en rad uttryck för det som jag i avhandlingen kallar den polska ”sirligheten”: att tjejerna på McDonald’s jobbade i kortkorta byxkjolar och opraktiska nylonstrumpor, att reklamen längs genomfartslederna ständigt anspelade på sex och kvinnlig nakenhet (om det så bara gällde marknadsföring av skolryggsäckar), att den kommersiella sexbranschen var så synlig i det offentliga rummet och att ingen av mina informanter verkade tycka att detta var något konstigt – i det nya, fria, marknadsekonomiska Polen. ”Se upp så du inte blir för sedesam!” varnade professor Svensson en gång när jag i ett kapitelutkast upprördes över informanternas okritiska inställning till pornografi. Kanske speglade denna sedesamma upprördhet min oförmåga att släppa den svenska heteronormativa jämställdhetsnormen, impregnerad av öst-västhierarkier, och be-

skriva de unga polska kvinnornas tillvaro på deras egna villkor? Trots att jag så gärna ville göra just det.

Men varför var det egentligen intressant att fara iväg till Polen och studera kvinnors identitetsskapande i ett postsocialistiskt, katolskt präglad land, mitt uppe i processen ”att bli som Europa”? Detta är inte bara en irriterande disputationsfråga från en opponent, utan en högst väsentlig frågeställning. Ja, varför? Och varför inte? Vilken skillnad är det på att studera andras köns-mönster, sådana som avviker från ”våra” (hur nu de ser ut, med alla dess variationer) i tid respektive rum? I det ”gamla bondesamhället” i Sverige eller i nutida samhällen på andra sidan Östersjön – eller någon annanstans? Förutom skillnaderna sinsemellan dessa olika studieobjekt (svensk allmoge ”förr”, respektive samtida polsk medelklass i storstan), så skiljer de sig på viktiga punkter från dagens Sverige och de villkor för kön och identitetsska-pande som aktualiseras här och nu. Men det finns också många likheter. Och ja, det *är* intressant att studera detta för att det är så annorlunda, men *också* för att det är så lika. Villkoren för vilka sätt att vara kvinna som är kulturellt möjliga manifesteras i de könsskapande processerna – i klassade, könade och etniskt, nationellt och generationsmässigt märkta identiteter och identifikation-er. Och *dessa villkor* är politiskt och kulturellt intressanta att studera!

Men visst finns det en risk – särskilt med tanke på Sveriges självutnämnda roll i jämställdhetsfrågor – att låsa fast ”oss” och ”de Andra” i förgivettagna positioner av norm och avvikelse, öst/väst-problematik och andra makt-asymmetrier. Detta gäller både i fält och i texten efteråt, inte minst om den är skriven på svenska och därmed otillgänglig för många av dem det berör.

I internationaliseringens tidevarv är det emellertid också viktigt att svensk humanistisk forskning knyts samman med världen utanför. Detta kan ske på flera sätt. Dels genom att svenska humanister och kulturforskare för ut svensk empiri på ett sätt som gör den intressant och relevant för läsare från andra delar av världen. Det handlar inte bara om att skriva på engelska, utan också om på vilket sätt man relaterar sina resultat till internationella förhål-landen och gör vår teoriutveckling tillgänglig och användbar för forskare i andra länder. Men det räcker inte – vi måste också föra in empiri från andra länder i svensk humanistisk och etnologisk forskning och analys. För att förstå kulturella fenomen på djupgående sätt behöver de belysas från många olika håll, med olika perspektiv och utgångspunkter – såväl teoretiska som andra. Genom att vända blickarna mot fenomen och processer utanför Sveri-ges gränser kommer vi svenska etnologer – om vi skriver på engelska eller andra internationellt gångbara språk – att kunna delta i det internationella samtalet om kulturella företeelser och dess konsekvenser i olika delar av världen. Det är viktigt.

Samtidigt, om vi publicerar oss på svenska, bidrar vi till en ökad kunskap i Sverige om internationella och utländska skeenden och förhållanden. Exempelvis kunskap om de kulturella och politiska villkoren för våra grannar på andra sidan Östersjön, och i vilken mån vi är delaktiga i skapandet och upprätthållandet av dessa villkor. Här kan etnologer medverka till att rasera den ”berlinmur i huvudet” som många menar alltså existerar i Europa. Båda dessa internationaliseringsstrategier, med den gränsöverskridande forskning och publicering som detta innebär, leder dessutom till att svensk etnologi bättre uppfyller epitet som ”europeisk” och ”jämförande” – och det kan väl knappast vara en nackdel i dagens globaliserade värld?

Referenser

- Ahmed, Sara (2004) *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press
- Andersson, Åsa (2003) *Inte samma lika. Identifikationer hos tonårsflickor i en multietnisk stadsdel*. Stockholm/Stehag: Symposion
- Dahl, Matilda (2007) *States under scrutiny: international organizations, transformation and the construction of progress*. Stockholm: Stockholms universitet/ Företagsekonomiska institutionen
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren (1982) *Kulturanalys*. Malmö: Gleerup
- Ers, Agnes (2006) *I mänsklighetens namn. En etnologisk studie av ett svenskt biståndsprojekt i Rumänien*. Hedemora: Gidlunds
- Lindelöf, Karin S. (2006) *Om vi nu ska bli som Europa. Könsskapande och normalitet bland unga kvinnor i transitionens Polen*. Göteborg & Stockholm: Makadam
- Lindqvist, Beatriz & Mats Lindqvist (2008) *När kunden är kung. Effekter av en transnationell ekonomi*. Umeå: Boréa
- Rosengren, Annette (1991) *Två barn och eget hus. Kvinnors och mäns världar i småsamhället*. Stockholm: Carlssons
- Svensson, Birgitta (1993) *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan*. Stockholm: Nordiska museet
- Svensson, Birgitta (2004) ”Könets destabilisering. Kvinnor som våldsverkare och gärningsmän”, I: *Våldets mening*, Eva Österberg & Marie Lindstedt Cronberg (red.) Lund: Nordic Academic Press

Bibliografi

Birgitta Svenssons publikationer vid etnologiska institutionen/avdelningen vid Lunds och Stockholms universitet samt Nordiska museet.

1. Den osynliga vardagen. I: *Vägen till Soltvet och den lokalhistoriska forskningen*. Riksförbundet för Hembygdsvård Årsbok. 1989.
2. Nuet i backspegeln. *Lundalinjer* nr 102. 1989.
3. SMOK – ett institut för sydsvensk miljö och kultur. I: *Lundalinjer* nr 103. 1989.
4. Tradition and Modernization. SIEFs 4th Congress. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 21. 1991.
5. En vanvärdig betraktelse? I: *Lundalinjer* nr 106. 1991.
6. Sociostructural Historical Ethnology. Recension av Bjarne Stoklund, Arbejde og kjønnsroller på Läsö o. 1200-1900. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 21. 1991.
7. Mötet med den AAAndre. (Tillsammans med Anders Linde-Laursen). I: *Lundalinjer* nr 109. 1992.
8. On the Dark Side of Culture. The Encounter of the Swedish Tinker with Justice. I: *Ethnologia Europaea*. Nr 22:1. 1992.
9. Hallands tattare - en berättelse om frihet och tvång. I: *Halland*. 1992.
10. Power and honour in a Local Community. Recension av Lisbeth Nielsen & Poul Poersker Poulsen, Kjältringer og skikkelige folk i Godvagn sogn. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 22. 1992.
11. Recension av Liv Marthinsen (ed.), Tingboka som kilde och av Tingböcker som historisk kilde. Temanummer. Historisk tidskrift. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 22. 1992.
12. Identitet i slättens landskap. I: *Kan man tycka om slätten?* Riksantikvarieämbetet. 1993.
13. *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan*. Stockholm: Nordiska museets förlag. 1993. (Doktorsavhandling).
14. "Somliga säga Svanhals ...". Berättartraditioner kring en tattare i det moderna Skåne. I: *Ale. Historisk tidskrift för Skåneland* nr 3. 1993.
15. Tattarnas utanförskap. En berättelse om frihet och kriminalitet. I: *Brottsförebyggande rådets tidskrift Apropå* nr 5-6. 1993.
16. Intervju om erfarenheter från arbete med kulturmiljöer och kulturmiljöundervisning. I: Lillemor Lewan, *Landskapets framtid. Förändrade livsmönster och inflytande från hustrur, mödrar och döttrar på stora jordegendomar i Skåne*. 1994.
17. 100 år i fängelse. I: *Pockettidningen R* nr 1. 1994.

18. When Offenders Became Delinquents. The Change in the Swedish Tinker Identity. I: *Journal of Gypsy Lore Society* nr 1. 1994.
19. Lifetimes – lifehistory and lifestory. Biographies of Modern Swedish Intellectuals. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 25. 1995.
20. Modern Norwegian Everyday Life as Native Anthropology. Recension av Marianne Gullestad, *The Art of Social Relations. Essays on Culture, Social Action and Everyday Life in Modern Norway*. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 25. 1995.
21. Norwegian Travellers. Recension av De reisende. En norsk minoritets historie og kultur. I: *Ethnologia Scandinavica* vol. 25. 1995.
22. Tattarnas spel med rättvisan – hur utanförskapets sociala och kulturella konstruktion använts för att definiera det normala. I: *Socialvetenskaplig tidskrift* nr 4. 1995.
23. Hedern, normen, respekten och ordningen. I: *Retfaerd. Nordisk juridisk tidskrift*. Nr 1. 1996.
24. Tattarnas kulturella formering. Kontinuitet och förändring i utanförskapets konstruktion. I: Åkerström, Malin (red.) *Kriminalitet, kultur, kontroll*. Stockholm: Carlssons. 1996.
25. Från bildning till upplevelse. Ett sekels kulturturism i Skåne. I: *Lundalinjer*. Nr 114. 1996.
26. Det offentliga rummet. Kulturmiljöns och arkitekturens roll i den skånska identitetsprocessen. Sammanfattande avslutning. *Kultur i Skåne 1996*.
27. Personality and the modern conception of the world. Recension av Kirsten Marie Bovbjerg, *Test og tabu. Personlighedsanalyser i erhvervslivet og den moderne forestillingsverden*. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 26 1996.
28. *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan*. Stockholm: Nordiska museets förlag. 1996. Nytryck.
29. Den etnologiska blicken. Att tolka vardagen och samhället med Michel Foucaults metoder. I: Gustavsson, Anders (red.): *Kunskapsmål, teori, empiri*. Et-nolore 17. Uppsala 1996.
30. European Ethnology in a Changing Europe. The Ethnologia Europaea Conference in Pécsvárad, Hungary 1995. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 26 1996.
31. Livstid. Metodiska reflexioner över biografiskt särskiljande och modern identitetsformering. I: Alsmark, G. (red): *Skjorta eller själ. Kulturella identiteter i tid och rum*. Lund: Studentlitteratur. 1997.
32. The Power of Biography. Criminal Politics, Prison Life, and the Formation of Criminal Identities in the Swedish Welfare State. I: Reed-Danahay, Deborah (ed.): *Autoethnography. Rewriting the Self and the Social*. New York: Berg Publ. 1997.
33. Inledning (tillsammans med Katarina Saltzman) I: Saltzman, Katarina och Svensson, Birgitta (red.) 1997: *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*, Stockholm: Natur och Kultur.
34. Söndagskulisser och vardagsmiljöer. Landskapets naturliga förflutenhet och kulturella samtid. I: Saltzman, Katarina och Svensson, Birgitta (red.) 1997: *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Stockholm: Natur och Kultur.
35. Recension av Nostalgi og sensasjoner. Folkloristisk perspektiv på mediekulturen. Red. Torunn Selberg. I: *Fabula* 1997.
36. Recension av Gösta Carlestam. ...och staden reser sig ur havet... Kartornas Gävle. En berättelse om Gävles 500-åriga historia genom dess kartor. I: *RIG* nr 3, 1997.

37. Recension av Marie Lindstedt Cronberg. Synd och skam. Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880. I: *RIG* nr 3, 1997.
38. Recension av Dahlgren, Stellan och Florén, Anders: Fråga det förflutna. En introduktion till den moderna historieforskningen. I: *RIG* nr 4, 1996.
39. Recension av Marie Lindstedt Cronberg. Synd och skam. Ogifta mödrar på svensk landsbygd 1680-1880. I: *Aktuellt om kvinnoforskning* nr 2, 1997.
40. Redaktionell inledning *RIG* nr 1-2 1997 samt red. 7 årgångar.
41. "...och ingenstans fanns de i så stort antal som på Glimmingehus." Riddarborgens förvandling från sädesmagasin till upplevelsemarknad. I: Hallberg, Göran (red.) *Nils Holgersson - 90 år senare. Skånes hembygdsförbunds Årsbok* 1996. Lund 1998.
42. *Tatuering – ett sinnligt äventyr*. Stockholm: Nordiska museets förlag. 1998.
43. Normative Landscapes in the Mind. Rev. of Ingun Grimstad Klepps avhandling, På stier mellom natur og kultur. Turgåeres opplevelser av kulturlandskapet og deres synspunkter på vern. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 28 .1998.
44. Kriminella, tattare och tatuerade. Betydelsen av social kategorisering för kulturell identitetsformering. I: *Historisk tidskrift* nr 4, 1998.
45. Hur utövas makten över landskapet? Tid och plats som kompetens i den moderna kulturmiljön. I: Pettersson, R. och Sörlin, S. (red.): *Miljön och det förflutna. Landskap, minnen, värden*. Inst. för idéhistoria, avd. för miljöhistoria. Umeå universitet. 1998.
46. The Nature of Cultural Heritage Sites. I: *Ethnologia Europaea*. Vol 28:1. 1998.
47. Recension av Hans Blomquist och Dan Waldetoft, Zimmermans hotell. I: *RIG* nr 4, 1998.
48. Recension av Nils Ahlberg, Stadens mönster. I: *RIG* nr 4, 1998
49. Recension av Jan af Geijerstam, Miljön som minne. I: *RIG* nr 4, 1998.
50. När började man tatuera sig i Norden? I: *Populär historia* nr 4, 1998.
51. Jord, makt och landskapsanalys. Kommentar. I: Sundberg, Kerstin (red.) *Marken: ägare, brukare och socio-kulturella aspekter*. Rapport från Agrarhistorisk konferens, HSFR. 1998.
52. Minnets makt och möjligheter. I: *Samtid och museer* nr 3, 1998.
53. Avhandlingsrecension, Lars-Eric Jönsson, Det terapeutiska rummet. Rum och kropp i svensk sinnesjukvård 1850-1970. I: *RIG* nr 1, 1999.
54. Kulturarvsturismens natur. I: *Leva med naturen. Fataburen 1999*. Nordiska museet och Skansens Årsbok. Stockholm. 1999.
55. Renässansens renässans. Om kulturarv, upplevelserum och perspektivvändningar. I: *Renässans för Skåne*. 1999.
56. Recension av Ann Katrin Pihl Atmer, Livet som levdes där måste smaka vildmark. I: *RIG* nr 3, 1999.
57. På naturliga äventyr i kulturarvet. I: O'dell, Tom (red.) *Non stop! Turist i upplevelseindustrialismen*. Lund: Historiska Media. 1999.
58. Fritidens landskap. I: *Sveriges Nationalatlas, SKÅNE*, huvudred. Germundsson, Tomas och Schlyter, Peter. Stockholm: SNA förlag. 1999.
59. Rum och rörelse i skånsk stadsmiljö. I: *Sveriges Nationalatlas, SKÅNE*, huvudred. Germundsson, Tomas och Schlyter, Peter. Stockholm: SNA förlag. 1999.
60. Det skånska slättlandskapets kulturella identitet. I: *Sveriges Nationalatlas, SKÅNE*, huvudred. Germundsson, Tomas och Schlyter, Peter. Stockholm: SNA förlag. 1999.

61. Nature as an Argument for a Healthy Life in a Healthy Society. Rev. of Signe Mellemegaard, Kroppens natur. Sundhedsoplysning og naturidealer i 250 år. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 29. 1999.
62. Bergquist, Magnus och Svensson, Birgitta (red.) 1999: *Metod och Minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*, Lund: Studentlitteratur 1999.
63. Inledning (tillsammans med Magnus Bergquist) samt Fången i arkiven. I: Bergquist, Magnus och Svensson, Birgitta (red.) *Metod och minne. Etnologiska tolkningar och rekonstruktioner*. Lund: Studentlitteratur. 1999.
64. The Politics of Memory and Life Stories. Rev. of Bernhard Jensen et al., erindringens og glemslens politik samt Anne Birgitte Richard et al. Livet fortalt – litteraturhistoriske og faghistoriske biografier. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 29 1999.
65. Bruk och obruk i naturen. Den skånska slätten som vildmarkens antipod. I: *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, nr 38, 1999.
66. Från sevärdhet till görbarhet. Föredrag vid Svenskt kulturarvs kulturarvsdagar, 1999. Sammanfattning i tidskriften *Kult* nr 1.
67. Avhandlingsrecension av Rikard Eriksson, Psykoteknik. Kulturell fabricering av personlig identitet. I: *RIG* nr 1, 2000.
68. Den föränderliga naturen. I: *Samtid och museer* nr 1, 2000.
69. Sensuella intermezzon. Renässans som kulturarv och rekreation. I: *Skånes renässans. Kulturens årsbok* 2000.
70. The meaning and purpose of Life Stories. Rev. of Marianne Horsdal, Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 30, 2000.
71. Var finns raggarfiken, korvkioskerna och vägmiljöerna? I: *Kulturmiljövård* nr 1, 2000.
72. Konsten att individualisera. Särskiljande metoder i fångelsets personkaraktäristik. I: Eriksson, Bengt-Erik och Qvarsell, Roger (red.). *Samhällets linnéaner*. Stockholm: Carlssons. 2000.
73. The Power of Cultural Heritage Tourism. Relations between Culture and Nature in Historical Landscapes. I: Hornborg, Alf: *Negotiating Nature. Ecological Knowledge and Personhood*. Lund Studies in Human Ecology nr 2. 2000.
74. Kulturarvets makt och möjligheter. I: Rogan, B. Och Alver, B.G. (red.), *Norden og nordisk etnologi*. Oslo: Novus forlag. 2000
75. Recension av Roddy Nilssons avhandling: En välbyggd maskin. En mardröm för själen. I: *Socialvetenskaplig tidskrift*. 2000, häfte 4.
76. Kroppens graffiti. *Invandrare och minoriteter*, häfte 5, 2000.
77. Recension av Roddy Nilssons avhandling: En välbyggd maskin. En mardröm för själen. I: *RIG* 2000, häfte 4
78. Recension Av Roger Jacobsson På bokhistoriskt vis. I: *RIG* nr 3, 2000
79. Kulturarvets tillväxt. Inledningsföredrag vid Riksantikvarieämbetets höstmöte 1999.
80. Sammanfattning i rapport från Riksantikvarieämbetet. Raä. 2000
81. Perspektiv på värderingar och bevarande. I: *Rapport från konferensen Kulturmiljövårdens arbetssätt och metoder*. Länsstyrelsen i Skåne län. 2000.
82. Rasrisk eller riskras. I: *Samtid och museer* nr 4. 2000
83. Recension av Fredrik Skott, Asatro i tiden. I: *RIG* nr4.2000
84. Kulturarvets bruk och prägel. I: *Hundra år av rörelse. Småländska kulturbilder*. Jönköping. 2001
85. Tatuering ... I: *Den ideala kroppen. Kroppsideal genom 400 år*. Stockholms stadsmuseum. Utställningskatalog. 2001

86. Historia som kulturprodukt. Recension av Anne Eriksen: Historie, minne og myte. I: *Kvindeforskning* 2001.
87. Prison Songs as Counter-memory. I: *ARV Nordic Yearbook of folklore* Vol 57. Uppsala: The Royal Gustavus Adolphus Academy 2001.
88. Naturens sociala natur. I: Sjöberg, F. *Vad ska vi med naturen till?* Nora: Nya Doxa. 2001
89. Sigfrid Svensson oh de kulturhistoriska tidskrifterna. I: *Sigfrid Svensson som folklivsforskare*. 2001
90. History as a Cultural Product. Recension av Anne Eriksen: Historie, minne og myt. I: *Ethnologia Scandinavica*. 2001
91. Recension av Sörlin m fl: Friluftsliv. I: *RIG* nr 4. 2001
92. Akademin granskar ... Forskningsperspektiv och samverkansformer. I: *Saga och sed* 2001
93. Avhandlingsrecension av Sofie Storbjörks avhandling Vägskäl. I: *RIG* nr 1. 2002
94. Bondesamhällets återkomst – naturturism på kulturella villkor (Rural life revisited: Nature tourism on cultural conditions). Abstract. *Biodiversity and the Rural Economy*, www.ecoforsk.uu.se 2002
95. Belonging and outsiderhood. Cultural encounter as enabling and limiting . I: Perheentupa, J. and Karppi, K. (eds.) *Cross-Cultural Encounters. Perspectives on Multicultural Europe*. 2002
96. Ingenjörskonst och människovärde. I: *Industrisamhällets många ansikten*. SOU 2002:67. *Industrisamhällets kulturarv. Betänkande av Delegationen för industrisamhällets kulturarv*. Stockholm.
97. Trädgårdsutopier och framtidsvisioner. Om behovet av kulturell mångfald för en socialt hållbar utveckling. I: Blücher, G. och Graninger, G. (red.) *Hur djup är kulturens brunn?* Vadstena forum för Samhällsbyggnad/ Linköpings universitet. 2002
98. Recension av Marianne Horsdal: Vilje og vilkår. I: *Ethnologia Scandinavica* Vol. 32, 2002
99. En kubansk cigarrlåda. I: *Samtid och museer* nr 1-2.2002
100. Inledning I: *Industrisamhället agrarlandskap. Bevarande, vård och värde*. Rapport från agrarhistoriska seminariets konferens. Red. Tomas Germundsson. 2002
101. Etnologin mellan kulturhistoria och samtidsanalys. I: *RIG* nr 2. 2002
102. Recension av Stadens minne. I: *RIG* nr 3 2002
103. Recension av Landskapet i våra hjärtan. I: *RIG* nr 3 2002
104. Avhandlingsrecension Den rökande människan. I: *RIG* nr 2 2002
105. Recension av Staden på vattnet. I: *RIG* nr 4 2002
106. Sanningen om folkstocken, snusket och en massa rusiga individer eller kunskapens gränser. I: *Den ocensurerade verkligheten i reportage, bild och undersökningar*. Red. Anna Meuwisse. Hans Swärd. Stockholm Carlssons. 2003
107. Tiden lider. Minnesbruk i brättomkulturen. I: *Människan och tiden* (time and humanity). Red. Nils G. Holm och Ulrika Wolf-Knuts. Åbo akademi, 2003.
108. Är kulturarv och bevarande en könsfråga? I: *Samtid och museer* 2003
109. *Bortom all ära och redlighet. Tattarnas spel med rättvisan*. Stockholm: Nordiska museets förlag. 2003. Nytryck.
110. Kulturarv som människovärde. Regional utveckling mellan attraktion och affektion. I: *Plats, drivkraft, samhällsprocess: vad gör kulturarvet till en resurs för hållbar regional utveckling?* Rapport från Riksantikvarieämbetet 2003.
111. Viktor Rydberg som kulturhistoriker. I: *Saga och sed*. 2003

112. Avhandlingsrecension Olshammar: Det permanentade provisoriet. I: *RIG* nr 1. 2003
113. Avhandlingsrecension. Bodil Pettersson: Föreställningar om det förflutna. Arkeologi och rekonstruktion. I: *RIG* 2003
114. Avhandlingsrecension. Mattias Qviström, Vägar till landskapet. I *RIG*. 2003
115. Civic self-awareness as a Societal Duty. Avhandlingsrecension Tine Damsholt. I: *Ethnologia Scandinavica* 2003
116. Avhandlingsrecension Olshammar: Det permanentade provisoriet. I: *Nordisk tidskrift för Arkitekturforskning* 2003
117. Surdegar och jäsprocesser. I: *Samtid och museer* nr 1-2 2004
118. Könets destablisering. Kvinnor som våldverkare och gärningsmän. I: Österberg, Eva och Lindstedt-Cronberg, Marie (red) *Våldets mening*. Makt, minne, myt. Lund Nordic Academic Press. 2004
119. Sommarlandskapet. I: *Skånska sommarnöjen*. Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 2004.
120. Avhandlingrecension. Maria Andersson I: *RIG* nr 2 2004
121. Identiteter i rörelse I: *Bang* nr 3 2004 (tillsammans med Helena Hörnfeldt, Eva Karlsson, Marianne Larsson och Karin Söderholm Lindelöf)
122. *Den feminina textilen: makt och mönster*. Red. tillsammans med Louise Waldén. 2005
123. Att hävda det textila (tillsammans med Louise Waldén). I: *Den feminina textilen: makt och mönster*. Red. Birgitta Svensson/ Louise Waldén.
124. *Föremål för forskning: trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter*. Red. 2005 Nordiska museets förlag.
125. Inledning. I: *Föremål för forskning: trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter*. Red. Birgitta Svensson. 2005
126. Passet – ett dokument över individuell identitet. I: *Föremål för forskning: trettio forskare om det kulturhistoriska museimaterialets möjligheter*. Red. Birgitta Svensson. 2005
127. *Landscape values of rural inhabitants in the Sound region. Two case studies; reflections and theoretical considerations on culture/nature relations and social space*. (Tillsammans med Jette Hansen-Møller och Katarina Saltzman). Rapport utg. av KVL, Köpenhamn. 2005
128. *I industrisamhällets slagskugga: om problematiska kulturarv*. Red. tillsammans med Lars-Eric Jönsson. 2005
129. Ord på vägen (tillsammans med Lars-Eric Jönsson). I: *I industrisamhällets slagskugga: om problematiska kulturarv*. Red. Lars-Eric Jönsson/Birgitta Svensson. 2005
130. Kulturarv och identitetspolitik. I: *I industrisamhällets slagskugga: om problematiska kulturarv*. Red. Lars-Eric Jönsson/Birgitta Svensson. 2005
131. Tatuering – idrottens nya varumärke? I: *Tankar från baslinjen : humanister om idrott, kropp och hälsa: festskrift till Mats Hellspong*. Red. Jesper Fundberg, Klas Ramberg & Dan Waldetoft. 2005
132. Syföreningen som kontaktzon och kulturförmedlare. I: *På vidsträckt fält : Svenska kyrkans syföreningar 1844-2004*. Red. Cecilia Dahlbäck. 2005
133. Hvadan och hvarhän? Några reflektioner över kulturarvet efter Viktor Rydberg. I: *Kungl. Vitterhets historie och antikvitetsakademiens årsbok*. 2005
134. Att designa sig själv. (Tillsammans med Kristina Lund.) I: *Formgivare folket. Fataburen* 2005.
135. Landskapets väsen och värde. I: *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Red. Gunnel Forsberg. 2005

136. Kulturarvsplanering som vision. Om behovet av kulturell mångfald för en socialt hållbar utveckling. I: *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Red. Gunnel Forsberg. 2005
137. Industrisamhällets framtidsvärde mellan kulturarvs- och minnespolitik. I: *Otydligt, otympligt, otaligt: det industriella kulturarvets utmaningar*. Red. Annika Alzén / Birgitta Bursell. 2005
138. Inmates in motion – metamorphosis as governmentality. A case of social logistics. (Tillsammans med Kerstin Svensson). Publicerad på CD från CRESC-konferens i Manchester.
139. En dialektisk, didaktisk kulturhjärte. Om Viktor Rydbergs betydelse i dagens forskning. *Veritas.21 2005*
140. Tribalism, tillit och transformativa lösningar. Webbpublikation. www.frejasfond.se
141. Situatedness between affection and attraction. Webbpublikation. Mainweb.hgo.se
142. How Do We Know That We Are Different? Recension. I: *Ethnologia Scandinavica* 2005.
143. On Cultural Identity and Identity Politics. Recension. I: *Ethnologia Scandinavica* 2005.
144. Customizing. I: *Ethnologia Europea. Journal of European Ethnology*, 2005:1-2.
145. Identifiering och kategorisering. Om det kulturella erkännandets möjligheter och begränsningar. I: Alzén, A., & Aronsson, P., (red.) *Ett demokratiskt kulturarv. Nationella institutioner, universella värden, lokala praktiker*. 2006.
146. Förortslandskapets etniska tillhörighet. (Tillsammans med Beate Feldmann). I: *Tensta utanför mitt fönster: ingång till TenstaBo 06*. Red. Anders Gullberg 2006
147. Människor i centrum. Om de stadsetnologiska perspektivens användbarhet. (Tillsammans med Beate Feldmann). I: *Nya stadsarkeologiska horisonter*. Red Stefan Larsson. Riksantikvarieämbetet. 2006
148. Stadens landskap. I: *Nya stadsarkeologiska horisonter*. Red: Stefan Larsson. Riksantikvarieämbetet 2006.
149. Utan stora berättelser finns inga små. I: *Axess* nr 5 2006
150. Customizing. I: *Off the edge: experiments in cultural analysis /edited by Orvar Löfgren and Richard Wilk*. 2005
151. Recension av Signums svenska kulturhistoria, medeltiden, renässansens och stormaktstiden. I: *Skandia* band 72 häfte 1. 2006
152. Längtans landskap I: *Nu gör vi jul igen*. Lotta Hagström m fl red. 2006.
153. Plotless individualism. *From embracing globalisation to the limits of tolerance*. Themes from Axess Magazine 2006
154. Recension av Bente Gullveig Alver og Ann Helene Bolstad Skjelbred (red): *Slipp tradisjonene fri – de er våre! Fest og felleskap i endring*. I: *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 2006
155. Editorial i *Ethnologia Scandinavica* 2006
156. Recension. i *Ethnologia Scandinavica* 2006
157. Etnologiens kulturhistoriska vändningar (etnologi.ku.dk/forskning/) 2006
158. Festivity as a mirror of the times. I: *Ethnologia Scandinavica: a journal for Nordic ethnology*. 2007(37)
159. Fördomar mot hästkött och oärliga rackare. I: *Skånsk hästhistoria*. Skånes Hembygdsförbunds Årsbok 2007

160. Livet är strukturerat som en mp3-spelare. Anmälan av Richard Sennets bok Den nya kapitalismens kultur. I: *Annex* (en recensionsbilaga till tidskriften *Axess*). Våren 2007.
161. Framtidens klassiker eller klassikerns framtid. I: *RIG* nr 4 2007
162. Barn tar plats. Tillsammans med Ella Johansson. I: *Samtid och museer* nr 1 2007.
163. Editorial i *Etnologia Scandinavica* 2007
164. Les musées face à leur histoire culturelle. I: *Ethnologie française*. 2008(38):2
165. *Facts and artefacts in cultural history museums: the material turn in research*. I: *Research and Museums*. Proceedings of an International Symposium in Stockholm. Eds.: Görel Cavalli-Björkman & Svante Lindqvist 2008. Archives of the Nobel Museum 1.
166. Kulturowe granice obywatelstwa. I: *Tozsamosc I obywatelstwo*. RED: Elzbieta H. Oleksy. Warszawa 2008.
167. Nationell identitet under omprövning. I: *Forskning & Framsteg* nr 1 2008
168. Editorial i *Etnologia Scandinavica* 08
169. *Malmberget. Strukturella förändringar och kulturella kulturarvsprocesser- en fallstudie*. Red tillsammans med Ola Wetterberg. Riksantikvarieämbetet 2008.
170. Historiens betydelse i kulturmiljöförvaltning. (Tillsammans med Ola Wetterberg) I: *Malmberget*. 2008
171. Riskhantering i kulturmiljön – mellan utveckling och kulturförstörelse. (Tillsammans med Ola Wetterberg) I: *Malmberget*. 2008.